

tannstikka

Nummer 03/2019

FAGKONFERANSEN 2019

ANETTE BLE «ÅRETS TANNPLEIER»

**BEHANDLINGSHANSKER
KAN GI SKADER**

**SAMFUNNSODONTOLOGISK
FORUM**

TePe EasyPick™

Avrundet topp ———

——— God arbeidslengde

Brede silikonlameller ———

——— Fleksibel

Slitesterkt materiale ———

——— Godt stødig grep

Hemmeligheten er kombinasjonen av materialer

TePe Easy Pick™ anbefales til daglig bruk, alene eller som i kombinasjon med andre produkter til rengjøring mellom tennene. Kjernen er robust og fleksibel, og de brede silikonlamellene rengjør effektivt mellom tennene, samtidig som de føles behagelige. TePe EasyPick™ produseres i Sverige og er utviklet i nært samarbeid med tannpleieekspertise. Den passer for alle som ønsker å ta vare på et sunt smil, uansett hvor de er.

We care for healthy smiles

To størrelser,
konisk form

INNHOOLD

PÅ PLAKATEN

- 6 Nytt fra styret
- 6 Jubilanter
- 7 Nytt fra avdelingene

AKTUELT

- 8 Svensk tannpleierforening 50 år
- 24 Møt Årets tannpleier
- 25 Samfunnsodontologisk forum
- 30 Hansker – hvordan unngå skade?
- 33 Høring Blankholmutvalget

FAGKONFERANSEN 2019

- 10 Tannpleiertreff i nord
- 14 Kompetanseheving blir sentralt
- 16 Nytenkning i eldreomsorg
- 17 Behandlingsangst hos barn
- 18 Tannpleiere og trivsel på jobben
- 21 Dentalutstilling
- 22 Videreutdanning for tannpleiere

NTPF PRESISERER

Signerte artikler i «Tannstikka» står for forfatters egen regning, og innholdet gir ikke nødvendigvis uttrykk for NTPFs offisielle syn i saken. Annonsene i «Tannstikka» er betalt og utformet av annonsøren selv, og NTPF garanterer ikke for produktet.

redaktørens spalte

KOMPETANSE – HVA ER NÅ DET?

Årets fagkonferanse er over. Ca. 250 tannpleiere var samlet til spennende dager i Tromsø. Selv har jeg ikke, som mange av dere vet, tannpleierbakgrunn, men er journalist av yrke. Jeg har imidlertid jobbet for NTPF i seks år, og det var sjuende gang jeg var til stede på konferansen. Og selv om jeg ikke har fagbakgrunn, er det forbausende hvor mye jeg får ut av forelesningene, og hvor mye nyttig kunnskap jeg har plukket opp i årenes løp. Dette gjelder både helsefaglige spørsmål

og problemstillinger rundt kommunikasjon og motivasjon. Nylig benyttet jeg meg av «åpne spørsmål» og «motiverende intervju» i en litt vanskelig samtale i en komité jeg leder. Med andre ord, jeg har fått hevet min kompetanse på dette området – også - i løpet av de siste årene.

Kompetanseheving var noe mange av foredragsholderne trakk frem i løpet av konferansen. Nye og mer komplekse problemstillinger og oppgaver i morgendagens samfunn vil kreve nye løsninger. Ikke bare «effektive» i form av innsparinger, men for å gi et bedre tilbud til dem som trenger det. Foredrag med triste munnhelsekasus fra sykehjem sender ubehagelig ilinger nedover ryggen på oss alle. Dette unner vi ikke våre gamle foreldre, og vil slett ikke bli offer for selv! Med en aldrende befolkning er kompetanseheving på dette området helt nødvendig.

Det er også verd å merke seg ordene til avtroppende seniorrådgiver Kjell Røynesdal, som var på konferansen for siste gang. Prioriteringene kommer for fullt, og det må tas valg i årene som kommer. Disse valgene bør være kunnskapsbaserte, og tannpleierne bør bidra til denne kunnskapen. Det betyr forskning på flere ulike nivåer. Et godt sted å begynne er videreutdanningen som tilbys ved USN – behørig omtalt i dette nummer av bladet.

Kompetanse handler om mye forskjellig. Det omfatter også erfaring. Erfaringsbasert kompetanse er uvurderlig i mange sammenheng, ikke minst når man jobber tett på mennesker. Å se andre, lytte til signalene deres og være seg bevisst maktforholdet oss imellom er helt avgjørende for god kommunikasjon og et godt resultat. Viktig for tannpleiere, men også for alle andre!

Sommeren står for døren. Jeg ønsker alle varme, rolige dager, vel egnet for å lade batteriene frem mot høsten. Det er kommunevalg i år, politikernes prioriteringer og partienes profiler blir tydeligere. Kanskje vi skal bruke litt av sommeren til å sette oss inn hva de ulike alternativene betyr for vår kommune og vårt nærmiljø? Så er vi stand til å ta kvalifiserte valg til høsten, basert på kompetanse.

God sommer!

Felleskap i Norsk Tannpleierforening

Og så var fagkonferansen 2019 over, og NTpF startar planlegging med neste års arrangement. Takk til alle som deltok, og spesielt takk til NTpF avd. Troms sin innsats som medarrangør!

Fagkonferansar er alltid spennande, og det er alltid like triveleg å møte tannpleiarar frå ulike deler av landet og i ulike arbeidsstusjonar. Det er nyttig for foreininga med meningsutveksling om fagleg innhald og form på konferansen, og andre saker. Det er mange stemmer. Foreininga tar i vare det tannpleiefaglege i programmet med tannpleiaren i førstelinjetenesta med god klinisk utøving, og tannpleiaren som folkehelsearbeidar. Sentrale politiske føringar må vera kjent for yrkesgruppa, uavhengig av arbeidsplass. Foreininga ser det viktige i å formidla sentrale politiske saker ved ein representant frå forvaltninga eller politikar på fagkonferansane.

Stor deltaking og entusiastisk arrangementskomité ved avd. Troms gav god stemning og trivsel på fagkonferansen. Og, ikkje minst, all den vakre naturen i fylket gav ei ekstra fin ramme til arrangementet. Det er spesielt hyggjeleg når utstillarar uttrykkjer glede over å bli tatt i vare av NTpF. Utstillarane er viktige innslag på konferansane, og gir konferansen eit ekstra fagleg tillegg.

Tannpleierforeininga er opptatt av at medlemsskap i foreininga skal vera eit kvalitetsmerke for utøvande tannpleiarar. NTpF registrerer at fleire har sitt medlemskap med i markedsføringa av arbeidsplassen, og det er bra. Det er viktig at alle tannpleiarar ser verdien av den institusjonen Norsk Tannpleierforening er, og at resultat blir nådd nettopp fordi tannpleiarane har eigen fag- og yrkes- organisasjon.

Refleksjon over demokratiet si stilling i Europa er viktig i ei tid der demokratiet vert utfordra. Den tenkinga kan vi også overførast til medlemsskap i NTpF. Eit organisert arbeidsliv tar i vare utvikling av eit velfungerande demokrati. Institusjonar som fagforeiningar understrekar einskap og samhald. Fagorganisasjonar har gjennom mange år opparbeida gode rettar i arbeidslivet. Samtidig jobbar organisasjonar med medlemmene sitt fagområdet slik som Tannpleierforeininga og Delta gjer. Tannpleierforeininga er ei av mange brikker som støttar opp under vår vel fungerande styreform og trepartsamarbeidet. Difor er det viktig at alle tannpleiar ser

verdien av å ha ein yrkesforeining. Eg adresserar dette til tannpleiarar i privat sektor, til tannpleiarar i offentlig sektor, og til lærarane ved våre utdanningsinstitusjonar.

NTpF registrerer at enkelte vel å forlata fellesskapet. Det er beklageleg for foreininga, for høg organisasjonsgrad er av stor betydning for styrken til foreininga, og for den enkelte tannpleiar som ikkje kan delta i det fellesskap som medlemskap gir. Ikkje-medlemmer får redusert tilgang til informasjon.

Tannpleierforeininga vil ved dialog med studentane, og ved å auka den mentale vissheita hos tannpleiarane om verdien av å vera organisert, jobba vidare med at medlemsskap signaliserer kvalitet overfor pasientane våre. I det arbeidet har NTpF behov for engasjerte medlemmer, aktive lokalavdelingar og styre og administrasjon som jobbar mot felles mål,- ein organisasjon som tar samfunnsansvar, som jobbar for styrking av det tannpleiefaglege og rettar i arbeidslivet.

Sommar og ferie står for døra. Eg ønskjer tannpleiarar og studentar fin sommar, og velkommen tilbake etter late dagar, til nye tak for einsemd og samhald i yrkesgruppa!

Med venleg helsing

Hilde Aga

FOLKEHELSE - EN TVERRFAGLIG GRUNNBOK

Folkehelse blir en stadig viktigere del av det faglige innholdet i ulike utdanninger. I denne boka blir leseren presentert for temaet folkehelse. Det skjer først gjennom to introduserende kapitler som definerer folkehelse og beskriver utviklingen av folkehelse i relasjon til blant annet folkehelsearbeid, helsefremming og livsstilsendringer. Boka har videre spesifikke kapitler som tar utgangspunkt i andre etablerte fagområder og diskuterer hvordan disse står i forhold til folkehelse. Det gjelder områder som kosthold, skole, kroppsøving, idrett, friluftsliv, sykepleie, tannpleie, treningssentre og oral helse.

I denne nye, oppdaterte utgaven er oral helse i et folkehelseperspektiv for første gang omtalt spesifikt. Kapitlet er skrevet av førsteamanuensis og tannpleier Kari E. Dahl og førsteamanuensis og tannpleier Anne Elisabeth Münster Halvari.

Boka er primært rettet mot førsteårsstudenter ved grunnutdanninger på høyskoler og på universitet. Målgruppen er studenter som kommer i kontakt med folkehelse som fag for første gang. Dette kan for eksempel være de som tar Bachelor i tannpleie, folkehelse eller folkehelsearbeid, og de som

studerer mat og ernæring, kroppsøving, idrett, friluftsliv, sykepleie, oral helse eller tar lærerutdanning.

Men boka er også relevant for andre med interesse for folkehelse og som ønsker å få kunnskap om kombinasjonen av folkehelse og de temaene som er nevnt over.

Boka kan kjøpes på www.oplandsbokforlag.no.

DAGSKONFERANSE I REGI AV NORSK TANNPLEIERFORENING

Tema: *Ny klassifisering av periodontale og peri-implantale sykdommer*

Tid: Fredag den 13. september kl 9.00 – kl 15.00

Sted: Delta sine lokaler i Lakkegt 23, Oslo

Foredragsholder: Tannlege/Spesialist i periodonti Odd Bjørn J. Lutnæs, Trondheim

Pris: kr 1000,- inkl. lunsj

- Den nye klassifiseringen av periodontale og peri-implantale sykdommer.:
- Hvordan bruker man den i klinikken?
- Hvordan bruke den som en retningslinje for behandling innad i et team, og som et verktøy for å se hvor ofte en pasient bør følges opp etter aktiv periodontal behandling.
- Hvordan er det mest hensiktsmessig å jobbe i et team med tanke på gjeldene refusjonsordninger.
- Hvordan undersøker man og tar vare på et implantat. Hvem kan og bør gjøre hva?

Norsk Tannpleierforening ønsker medlemmer velkommen til en spennende fagdag i Delta og NTpF sine lokaler i Oslo. Det er begrenset med plasser.

Bindende påmelding innen: 19. august til Norsk Tannpleierforening via kurskalenderen på medlemsiden
Kursavgiften refunderes ikke ved avmelding.

PÅ PLAKATEN

Smått og stort om tannpleiere og samfunnet rundt

NYTT FRÅ STYRET

- Tannpleierforeininga ved leiar var gjest ved den Svenske Tandhygienistforening sitt 50 – års jubileum 7.-9. april.
- Tannpleierforeininga deltok på fylkestannlegemøte den 27. april.
- Tannpleierforeininga har gitt høyringssvar på Meld. St. 19 (2018-2019) Folkehelsemeldinga, og NOU 2018: 16 *Det viktigste først*. NOUen er omtala i fagtidsskriftet.
- Tannpleierforeininga ved leiar besøkte studentane ved kull 1 og 3 ved tannpleierutdanninga ved UiB. Delta var representert og ein tannpleiar frå avd Bergen og Hordaland deltok på besøket.
- NTpF avd Bergen og Hordaland arrangerte medlemsmøte der inviterte NTpF ved leiar.
- Tannpleierforeininga var invitert til Samfunnsodontologisk Forum. Yrkesorganisasjonane i tannhelsetenesta ved respektive leiarar var representert og hadde innlegg, og deltok i paneldebatt. Nestleiar Line Kalland og fagansvarleg Benthe Hansen representerte NTpF.
- Norsk Tannpleierforening sin Fagkonferanse 2019 vart arrangert i Tromsø den 28. og 29. mai. Ca 250 tannpleiarar deltok og 25 utstillarar. NTpF avd Oppland er medarrangør for Fagkonferanse 2020 på Lillehammer dagane 4. og 5. juni.
- Styremøte 27. mai.
- Styret jobbar med nye etiske retningslinjer, GDPR og registrering av etterutdanning.

SOMMERAVSLUTNING I OSLO

Hele 31 tannpleiere møtte opp da avdeling Oslo/Akershus hadde sommeravslutning 12. juni. Sykepleier og produktspesialist Elin Tesaker Tveøy i GSK hadde presentasjon av produkter før det ble trereters middag med sjømat. Sosialt og faglig en meget vellykket kveld i Oslo!

JUBILANTER

40 år

Marie Fische, Bodø
Ilona Mørch, Froland
Monica H. Steinsland, Tysse
Åse Holen, Kolbotn
Renate Boine, Indre Billefjord
Hildegunn Holden, Auli

50 år

Kristin T. Trælandshei, Flekkefjord
Janicke M. Frantzen, Olsvik
Ann-Elin Ingebø, Hylkje
Britt B. Bergslien, Fyllingsdalen
Torill Tørmoen, Kongsvinger
Rakel Kaspersen, Tverlandet

60 år

Eva Rydgren Krona, Kongsberg
Anne-Louise Rønningstad, Jessheim
Jeanette Hjort, Larvik
Synnøve B. Igland, Rakkestad

Styremøte i Tromsø: Fra venstre Elisabeth Klevstad, Jill Rakel Hjartøy, Therese B. Coe og Kirsten Iversen. Linn Andreassen With er styremedlem, var ikke tilstede pga at hun nylig er blitt mor.

Et glimt fra medlemsmøtet i Telemark.

Hilde Aga deltok på medlemsmøtet i Bergen. Her sammen med representanter for styret.

MEDLEMSMØTE I TELEMARK

Avdeling Telemark hadde medlemsmøte i Bø. 4 april. Vi var 11 tannpleiere som møtte, og Colgate var der også og informerte om sitt nye produkt Colgate total. Et hyggelig og bra møte med en del informasjon og hva som har vært og nye planer for året.

STYREMØTE NORDLAND

Styret i Nordland benyttet anledningen til å holde et styremøte samtidig som det var fagkonferanse i Tromsø. Vi har stort sett bare telefonmøter fordi vi bor langt fra hverandre, så å kunne møtes fysisk var veldig bra. Kanskje et tips til andre lokalforeninger? Saker vi tok opp var: Forslag til ny måte å organisere medlemskap lokalt/sentralt (sendes sentralstyret), planlegging av årets årsmøte/kurs, nytt fra Delta, gjennomgang av obligatorisk plan for utadrettet arbeid for ansatte i tannhelsetjeneste i Nordland, innspill til «Tannstikka».

KURS OM MUNNHULEKREFT I TELEMARK

I vår var spesialist i kjevekirurgi Geir Støre og helsesekretær Eirin Skofterud fra TkØ i Skien for å holde kurs om munnkreft. Det var Telemark Tannpleierforening som stod bak arrangementet, hvor til sammen 45 tannpleiere og tannleger deltok. – Det er alltid hyggelig å bli forespurt om å holde kurs, og ekstra hyggelig

er det når invitasjonen kommer fra organisasjoner som er lokalisert utenfor TkØs region, sier Eirin, som innledet kvelden med en kort presentasjon av TkØ og TkØs kompetansemuligheter for tannhelsepersonell. Deretter overtok Geir for å snakke om kveldens hovedtema; oral cancer. I sitt foredrag presenterte han flere kasuistikker og ga blant annet en kort innføring i medisinsk teori før han gikk igjennom hvilke symptomer og indikatorer man bør være oppmerksom på ved undersøkelse om mulig munnkreft. Han understreket at det er ønskelig med screening av munnhulen ved alle undersøkelser, og at tannleger og tannpleiere bør være de første til å kunne påvise patologiske endringer i munnslimhinnen. Geir viste også deltakerne hvordan behandlingsforløpet foregår ved denne type kasus og hvordan henvisningsprosedyrene er.

– Det var mye informasjon på kort tid, men vi håper at dette kurset gjør tannhelsepersonell litt mer trygg for hvordan man skal gå frem i slike situasjoner, sier Geir og påpeker at det viktigste er å henvise til spesialist i øre/nese/hals, hvis man er i tvil.

MEDLEMSMØTE I BERGEN

Årets første medlemsmøte for NTpF lokalforening avd. Bergen og Hordaland ble holdt 24. april, på Bonasera, en hyggelig italiensk restaurant på Wergeland. Vi var totalt 18 medlemmer

tilstedet. Kveldens gjester og foredragsholdere var NTpF leder Hilde Aga og Flux-representant Tor-Christian. Både produktpresentasjonen til Flux og samtalene med NTpF lederen var lærerikt og interessant.

Tor-Christian oppdaterte oss på alle produktene til FLUX, både gamle og nye. Vi ble oppdatert på nye retningslinjer innen fluorbruk for barn, og ble gjort obs på gode hjelpemidler mot munntørrehet.

Hilde Aga presenterte hva tannpleierforeningen jobber med for tiden og veien mot å oppnå gode vilkår for tannpleierne. Hun tok også imot innspill fra medlemmene som var tilstede.

Alt i alt, en vellykket kveld!

FAGMØTE I BERGEN 4. SEPTEMBER

Avdeling Bergen og Hordaland har under planlegging et heldagskurs i Bergen 4. september. Oralkirurg Sigbjørn Løes skal ha en forelesning, tema blir trolig slimhinneforandringer og hvordan det ser ut før og etter behandling. Også et par sponsorer vil delta. Følg med på avdelingens Facebook-side for nærmere informasjon og endelig program!

Svensk Tandhygienistförening 50 år:

«FRÅN TANDKJÖTTSFICKA TIL FOLKHÄLSA»

Svensk Tandhygienistförening markerte sitt 50 års jubileet dagane 7.-9. april. Dei nordiske foreiningane og representantar frå våre internasjonale organisasjonar var blant gjestene. Ei flott markering for ca. 900 deltakande tannpleiarar over to dagar, med jubileumskveld i Stadshuset i Stockholm. Ein kveld der kun ordet fantastisk kan dekkja opplevinga!

Interessant fagprogram som vart opna med foredraget «Ett tandvårdsystem för jämlik tandhälsa». Eit viktig tema som har høgst prioritet også i den norske helsevesenet. I Sverige er det sett ned utval som skal vurdere system for tilbod som støttar opp under målsettinga om likskap i munnhelse, og der forskjellar som fører til ulikskap blir vurdert. Innstillinga skal vera klar 1. mars 2020.

Veronika Palm som sit i utvalet, la spesielt vekt på at den friske pasienten må fortsetja å vera frisk, og forebyggjande besøk på tannklinikken der pasienten opplever sin eigen meistring, er i fokus. Det er viktig at det blir likskap i tilbodet over heile landet. Utvalet meinte utfordringane var oppbygging av rett kompetanse, sosioøkonomisk ulikskap i tannhelse og for lite samhandling mellom behandling og omsorg. Sjølv med totalt ca. 5000 tannpleiarar i offentleg og privat praksis, svara 90 prosent av arbeidsgivarane i offentleg sektor «behov for fleire tannpleiarar» på spørsmålet om framtidig personellbehov. Det er spesielt i dei større byane det det trengs fleire tannpleiarar. Iføljte utvalet må dette endrast: Fleire studieplassar for tannpleiarar, «tannlegen gjer ikkje rett oppgåver», meir jobbing i team, arbeida på toppen av sin kompetanse, meir førebygging. Palm understreka bl.a. tannpleiaren som den beste ambassadøren for helsefremmande- og førebyggjande tiltak, det blir

behov for tannpleier i kommunen, meir fokus på meistring enn på diagnose, auka satsing på arenaer for samarbeida. Det blir spennande å følgja med utvalet sitt arbeid og innstilling.

Professor og tannpleier Kerstin Øhrn tok opp tema tannpleier som forskar, og viste til at 37 tannpleiarane hadde tatt sin PhD innafor ulike tannpleiefaglege tema. Det er breidde i forskinga, og tema det er forska på er vitenskapele perspektiv på meistring og munnhelse, karies, tobakk og munnhelse, cancer, eldre og munnhelse, livsrelatert oral helse. Kerstin Øhrn understreka behovet for eksperimentell studie for å få fram effekten av tannpleiefagleg innsats.

Innimellom foredraga fekk vi innblikk i sentrale saker som har merka foreininga opp gjennom åra. Rundt 1990 var yrket på veg ut. Der var vanskeleg arbeidsmarknad for tannlegar, og yrkesgruppa tannpleiarar vart opplevd som ein trussel. Legitimering av yrkesgruppa la grunnlag for vegen vidare, og tannpleiaren fekk utvida sin sjølvstendigheit gjennom godkjenning av arbeidsområde. Professor og tannpleiar Birgitta Söder var den første tannpleiaren som tok PhD i 1998. Söder har inspirert mange tannpleiarar til å starta med forskning.

Enkelte tannpleiarar presentert sin forskning og førsteamanuensis Stålnacke viste bl.a. til at i 1992 hadde 27 prosent av alle spurte 50-åringar besøkt tannpleiar det siste året, medan i 2017 hadde prosenten auka til 57. Tala visar at auka tilgang av tannpleiarar gjer tannpleiaren til viktig helseaktør for pasientane. Førsteamanuensis Birgitta Jönsson sitt tema omhandla viktigeita av å motivera pasientane til å ha tiltru til eigen evne til endring, og der tannpleiaren si eiga haldning er viktig

Leder av Svensk Tannpleierforening, Yvonne Nyblom.

faktor om pasienten lukkast eller ikkje til adferdsendring.

Andre dag var tema diabetes, demens og den orale helse. For diabetikarar er det større risiko for periodontale problem enn plaque. Professor Thord Berglund sitt innlegg om den nye klassifiseringa av periodontale og periimplantale sjukdomstilstand var ei interessant reise i tenking og handling. Den nye klassifiseringa legg opp til sortering av pasientane med periodontale og periimplantale sjukdom i tre ulike grupper med sjukdomsstadie frå 1-4. Det er viktig med felles type definisjonar over heile verden som beskriv sjukdomsbilde. Takk til Sveriges Tandhygienistförening for invitasjon til jubileum med viktige tema på fagdagan, og ein fest som ikkje blir gløymd!

Hilde Aga

Opalescence

Tooth Whitening

MY SMILE IS

Fun

#MYSMILEISPOWERFUL

April, fra USA — hjemmeværende mor som elsker camping, baking og undervisning — smiler mest når hun er sammen med familien. Opalescence Go® ferdigfylte blekeskinner til bruk hjemme, med 6 % hydrogenperoksid, er en enkel løsning, slik at hun kan få til tannblekingen og samtidig ta seg av fire barn. Komfortabelt og klar til bruk rett fra forpakningen. Et bredere smil henter garantert fram din pasients morsomme sider. That's the power of a smile.

Finn ut mer om kosmetisk bleking av tenner på opalescence.com/no.

Ultradent Products Nordics

www.ultradent.com/eu

© 2019 Ultradent Products, Inc. All rights reserved.

ULTRADENT
PRODUCTS, INC.

TANNPLEIERTREFF I NORD

Ishavsbyen Tromsø var rammen rundt da Norsk Tannpleierforenings fagkonferanse ble avviklet 28. og 29. mai i år. Mellom 250 og 300 tannpleiere og utstillere hadde meldt seg på, og fikk oppleve et flott fagprogram i inspirerende omgivelser.

Tekst og foto: Anne L. Buvik

Det er akkurat 20 år siden fagkonferansen sist ble arrangert i Nord-Norges hovedstad, og på disse årene har mye skjedd, både med tannpleierfaget og med byen. Reiseavstanden så ikke ut til å skremme noen, tvert imot, det var flere som benyttet muligheten for en liten ferie eller en spektakulær tur med Hurtigruta i forbindelse med arrangementet.

Tromsø er hjemby både for Norges Arktiske Universitet og Universitetssykehuset Nord-Norge, samt Tannhelsetjenestens Kompetansesenter Nord-Norge. Det betyr god tilgang på ressurspersoner og forelesere, og de fleste var hentet inn lokalt. Og de hadde mye spennende å by på.

Men innledningsvis var det tid for en «gammel kjenning», seniorrådgiver og tidligere byråsjef Kjell Røynesdal fra Helse- og omsorgsdepartementet. Han

Arrangementskomiteen foran statuen av Roald Amundsen, som seg hør og bør i Ishavbyen. Fra venstre Liv Anita Johansen, Tove Bendiksen, Silje Kristin Hansen, Vårin Hanssen, Nina Marielle Hansen og Anette Kristin Johannessen.

Tannpleier Therese Wikbo fra TkNN delte konkrete tips fra sitt arbeid med TOO-team.

Ragnar Håkstad gjennomgikk nye retningslinjer innen diagnostikk av periodonti.

har vært til stede på fagkonferansen mange ganger, og gitt sine synspunkter på utviklingen innen tannhelsetjenesten og tannpleierens rolle. Dette var siste gang, da han nå går over i pensjonistenes rekke, og han ble hjertelig takket for sitt engasjement for tannpleierne av NTpFs leder Hilde Aga.

I sitt innlegg trakk han noen linjer bakover, men snakket også om fremtiden for tannhelsetjenesten, og de utfordringer man nå ser kommer for fullt. Se egen sak.

Et av gjennomgangstemaene på konferansen var odontologisk psykologi. Tre ulike forelesere var inne på dette og beslektede tema i løpet av konferansens to dager. Førstemann ut var førsteamanuensis og psykolog Jan-Are Kolset Johnsen fra Universitetet i Tromsø. «Hvorfor er odontologisk psykologi viktig for tannpleieren?» var tittelen på hans foredrag.

Etter hans innlegg presenterte Kari Elisabeth Dahl og Anne Elisabeth Münster Halvari, begge førsteamanuensis og tannpleier, noen tall fra undersøkelsen «Tannpleiere og trivsel på jobben». Les mer utdypende om undersøkelsen lenger bak i bladet.

MEDISINSKE TEMA

Deretter gikk man over på et mer medisinsk tema, «Tannlege og tannpleier i sykehus; oralmedisinske tilstander, slimhinnelidelser og kreft i munnhulen» ved sykehustannlege Øyvind Skjeldal

og tannpleier Renate Andreassen fra UNN. Ved UNN har man siden 2013 hatt tannpleier tilsatt, de siste årene to, og det er også et eget tannhelseteam med to tannleger i tillegg til tannpleierne ved sykehuset. «Tannstikka» har tidligere hatt reportasje fra sykehuset (Se TS 2/17). Se egen sak.

Så foreleste seniorrådgiver Ragnhild Nordengen fra Helsedirektoratet om Nasjonalfaglige retningslinjer for tannhelsetjenester til barn og unge, mens tannpleier Ragnar Håkstad fra TkNN gjennomgikk nye retningslinjer innen diagnostikk av periodonti. Se forøvrig Tannstikka 1/2019.

Operasjonssykepleier Rønnaug Finnset, som jobber på Tannbygget i Tromsø, foreleste om nye anbefalinger om smittevern i klinisk odontologisk praksis, mens første fagdag ble avsluttet av professor

Professor Ørjan Olsvik fra Universitetet i Tromsø belyste spesielt den risiko «tannturisme» medfører med tanke på spredning av antibiotikaresistente bakterier.

Grillmat under forberedelse.

Det har neppe noen gang blitt tatt så mange selfies på en sosial utflukt som i år.

Ørjan Olsvik fra Universitetet i Tromsø. Hans foredrag «Farmakologi og bruk av antibiotika i klinisk praksis, sett i et globalt perspektiv», var svært interessant og ikke så lite tankevekkende. Han belyste spesielt den risiko «tannturisme» medfører med tanke på spredning av antibiotikaresistente bakterier. Et senere nummer av «Tannstikka» vil belyse dette temaet ytterligere.

BUSSTUR TIL SOMMARØY

NTpF avdeling Troms hadde lagt opp til et kveldsarrangement utenom det vanlige på fagkonferansen. I stedet for en utflukt først og middag etterpå, slik det har vært vanlig, slo de sammen begge. Det ble busstur til Sommarøy, vel en time fra Tromsø, gjennom et overveldende nordnorsk landskap. Vel fremme ble det smakfull grillbuffet på «Hjalmarbrygga», et nedlagt fiskebruk med sjø på tre kanter, og det har vel neppe noen gang vært tatt flere selfies på fagkonferansen enn akkurat denne kvelden! Vakkert lys og stort sett oppholdsvær gjorde at mange tok seg små spaserturer i løpet av kvelden, og fikk et innblikk i en helt spesiell del av Norge.

Også i år var det underholdning ved lokale musikere, og det tradisjonelle utstillerkoret, ledet av Torbjørn Wilhelmsen, foredro i år den nordnorske perlen «Ei hand å holde i». Populært som alltid.

Festkvelden på fagkonferansen er

stedet hvor Oral-B-prisen til «Årets tannpleier» blir delt ut. Og det var ekstra spesielt for Oral B's representanter Ellen Grøgaard og Renate Nylund Derås å kunne dele ut prisen til en tannpleier bosatt nord i landet. Det er første gang dette skjer, og vinneren var Anette Kristin Johannessen, for hennes innsats med å sette energidrikker på dagorden i relasjon til tannhelse. Det har vel knapt vært en mer overrasket og rørt vinner av prisen noensinne!

ANGST OG FOBI

Dag to på fagkonferansen ble innledet av psykolog Ingrid Berg Johnsen fra Tannhelsetjenestens kompetansesenter Midt-Norge. Hun foreleste om hvordan man ivaretar engstelige barn på tannklinikken, veiledning, oppfølging og tannpleierens rolle. Hun er sentral i prosjektet TBIT, Trygge barn i tannbehandling, som tidligere har vært omtalt i Tannstikka. Hennes forelesning var praktisk tilrettelagt, blant annet med informative filmsnutter som gikk på kommunikasjon. Se egen sak i bladet.

Temaet ble delvis videreført i neste forelesning, TOO-team og tannpleierfunksjon. Her foreleste tannlege Maria Rikardsen og tannpleier Therese Wikbo fra TkNN, og spesielt sistnevnte hadde mange flotte, konkrete tips å komme med når det gjelder å tilrettelegge for denne pasientgruppen og de utfordringer de har. «Tannstikka» kommer med mer stoff om TOO-arbeidet senere i år.

Etter at førsteamanuensis og tannpleier Anne Elisabeth Münster Halvari hadde orientert om videreutdanningen i tannpleie og helsefremmende arbeid ved USN (søknadsfrist 5. august!), ble Fagkonferansen avsluttet med fokus på eldretannpleie. Eldretannpleie og tverrfaglig samarbeid var tema for forelesningen til førsteamanuensis Lene Hystad Hove ved UiO (se egen sak), før tannpleier Kristin Lund Forren la frem utdrag av prosjektrapporten «Kommunal tannpleier», en rapport som har vært grundig omtalt i Tannstikka tidligere (5/2018). Sekvensen ble avsluttet av en

Fullsatt sal med ca. 300 deltakere var et utmerket oppmøte for en konferanse i Nord-Norge.

Thorbjørn Wilhelmsen ledet som vanlig utstillerkoret i en musikalsk fremføring.

representant for Pensjonistforbundet som kom med sine synspunkter på problemområdet.

Fagkonferansen er alltid attraktiv for utstillerne, og en omfattende dentalutstilling skapte en fin ramme rundt konferansen, og det vrimlet av besøkende i de innlagte pausene.

INTERESSANT OG LÆRERIKT

Arrangementskomiteen, med leder av avdeling Troms, Silje Kristin Hansen i spissen, kunne lene seg fornøyd tilbake onsdag ettermiddag og konstaterer at en vellykket konferanse var over.

– Det har vært en interessant og lærerik oppgave for avdelingen. Det er selvsagt en

stor utfordring, men vi har fått mye god hjelp av administrasjonen, og det er ingen tvil om at en slik oppgave bygger samhold og skaper aktivitet, sa Silje Kristin Hansen.

Fylkestannlege Peter Marstrander hadde også gitt tannpleierne sin støtte ved at samtlige kommunale tannpleiere i fylket fikk mulighet for å delta på konferansen.

NTpFs leder Hilde Aga understreker også viktigheten av konferansen:

– Den er viktig som årlig oppdatering og etterutdanning. Fagansvarlig Benthe Hansen i NTpF hadde satt sammen programmet med tanke på at det skal være et tilbud til alle tannpleiere, enten de jobber i offentlig eller privat sektor. Dessuten er det en viktig møteplass, både

for det rent faglige, men også for det sosiale. Det er mange tannpleiere som er enslige yrkesutøvere på sin arbeidsplass, sier Hilde Aga, som var svært fornøyd med oppslutningen om konferansen.

– Vi er drøyt 1000 medlemmer i Norsk Tannpleierforening, og når ca. 250 av disse velger å ta turen til Tromsø, vitner det om stort faglig engasjement og at vi lykkes med programmet, understreket hun.

Gikk du glipp av årets konferanse? Neste års fagkonferanse arrangeres på Lillehammer 4. og 5. juni.

KOMPETANSEHEVING SENTRALT FOR FREMTIDEN

Seniorrådgiver Kjell Røynesdal fra Helse- og Omsorgs-departmentet har vært en sentral foreleser på NTpFs konferanser som representant for helsemyndighetene. Dette var siste gangen, ettersom han nå blir pensjonist. Røynesdal har alltid vært levende engasjert i tannpleiernes rolle i det forebyggende og helsefremmende arbeid og i klinisk tannpleie. Han fremhevet kompetanseheving og prioritering som to viktige områdene i fremtiden.

Tekst og foto: Anne L. Buvik

Også denne gangen trakk han noen historiske linjer innledningsvis:

– Det har vært en kamp om makt innad i tannhelsetjenesten, både hva gjelder utdanning og arbeidsfordeling. De siste 20 år er det Stortinget som har vært pådriver for endringene. Det omfatter blant annet opprettelse av nye odontologiske utdanninger utenom Oslo og Bergen, hvor de etablerte miljøene der har kjempet imot, og trygderefusjonen og stønadsordningen, som var et initiativ fra HOD. Tannlegeforeningen domineres av interessene til den private sektor. Tannleger fra EØS-området ser Norge som et attraktivt marked med en kjøpekraftig befolkning. Om vi reduserer utdanningstilbudet i Norge, vil vi få flere tannleger inn fra EØS-området, sa Røynesdal blant annet om trender i tiden.

Av sentrale saker fremover nevnte han blant annet innføring av standard koder for diagnoser og behandling (SNOMED) i journalene. Det vil gi en unik mulighet til å hente ut data fra elektroniske journaler, da det blir overgang fra fritekst til koder. Dette vil gi muligheter for kompetanseheving, forskning og analyser, og koden man bruker, vil danne grunnlaget for stønad, slik det er i Sverige i dag.

Tannpleierne bør ha en fast plass i tannhelseteam på sykehus, og skal

Kompetanseheving, kunnskap og forskning blant tannpleierne var det avsluttende budskapet fra Kjell Røynesdal.

Seniorrådgiver Kjell Røynesdal har vært til stede på mange tannpleier-konferanser. Dette var siste gang, og han ble behørig takket av Hilde Aga.

ikke komme inn som «gjest». Han viste blant annet til prosjektet i Hamar med tannpleier i hjemmesykepleien, som tydelig viste at brukerne ønsker kontakt med tannhelsepersonell i spørsmål om tann- og munnhelse, ikke bare hjemmesykepleiere.

Kjell Røynesdal understreket at i tiden fremover vil prioriteringene komme for fullt i helsevesenet. Han opplyste at det vil bli en gjennomgang av alle stønadsordninger på tannhelsefeltet, samt gjennomgang av rettighetskriteriene etter tannhelseloven – også forebygging versus behandling. Disse to områdene må sees i sammenheng, og arbeidet vil ta tid.

– Det bør også være mest mulig kunnskapsbasert, understreket Røynesdal, og trakk raskt linjen videre: Kompetanseheving, kunnskap og forskning blant tannpleierne.

– Viljen til dette er økende blant tannpleierne. Flere tar videreutdanning, master og doktorgrad. Tannpleierne viser virkelig muskler. Det er viktig at vi nå utvikler kunnskapsbaserte verktøy. Det er en spennende utfordring for yrkesgruppen, avsluttet Røynesdal, før han ble behørig takket av ved NTpFs leder Hilde Aga.

TANNLEGE OG TANNPLEIER I SYKEHUS

Sykehustannlege Øyvind Skjeldal og tannpleier Renate Andreassen ved UNN i Tromsø holdt et interessant foredrag på fagkonferansen med tittel «Oralmedisinske tilstander, slimhinnelidelser og kreft i munnhulen». Her følger et sammendrag av foredraget.

Tekst: Line Kalland Foto: Anne L. Buvik

Sykehusprosjektet jobber for mer kunnskap om helsehjelp til pasienter på sykehus. «Lov om spesialisthelsetjeneste» påpeker at sykehusets oppgaver er å drive pasientbehandling, utdanne helsepersonell, opplæring av pasienter og pårørende og bedrive forskning.

Det er mange ulike pasientgrupper; psykiatri, ØNH, infeksjon/hematologi, barn, hud, kreft, organtransplantasjon, hjerte, geriatri og nevrologi. Hovedgruppen for tannhelseteamet er hode/hals og kreftpasienter. Hovedmålet med behandlingen er å pleie og lindre, gi pasientene «tannspa».

Avdelingen er blitt godt integrert i sykehuset, og sykehuspersonellet kjenner godt til sykehusprosjektet og bruker dem, og dermed får inneliggende pasienter et bedre oralt helsetilbud. Prosjektet er også kjent utenfor sykehuset, så både privat og offentlig tannhelsetjeneste samarbeider.

Tannpleiers oppgave i sykehuset er pasientbehandling av egne pasienter

Sykehustannlege Øyvind Skjeldal og tannpleier Renate Andreassen ved UNN i Tromsø holdt et interessant foredrag om blant annet kreft i munnhulen.

og i samarbeid med oralkirurg og tannlege. Tverrfaglig samarbeid med andre yrkesgrupper, administrasjon og undervisning og opplæring er andre arbeidsoppgaver.

Avdelingen jobber for at pasientene skal klare å ivareta egen munnhelse;

INDIVIDUELL INFO

- Instruksjon i individuelle produkter
- Fremskaffe hjelpemidler
- Motivere
- Opplæring av helsepersonell og pårørende
- Kontakter primær tannklinikkk for oppfølging

Det er økning i antall krefttilfeller i munnhulen, tidligere var det storryktere og alkoholikere som var mest utsatt, nå er det yngre pasienter - gjerne under 40 år. Det oppdages ofte som sår som ikke vil gro. Kreft i hode/hals-regionen har høy dødelighet i forhold til andre kreft-

typer.

Før kreftbehandling må det infeksjons-sanering til, info til pasienten og planlegging av rekonstruksjon. Strålebehandlingen avgrensnes mye mer nå enn tidligere.

Etter kreftbehandlingen gjøres rekonstruksjoner, infeksjonsforebyggende behandling og oppfølging om det er tilbakefall.

HVA SER MAN ETTER:

- Sår som ikke gror
- Slimhinneforandringer (homogene leukoplakier uten forandring kan stå, husk kliniske foto)

HARDHET VED PALPASJON

- Ting som står uforandret eller vokser
- Ved usikkerhet - ta biopsi
- Tannpleier og tannlege har en viktig rolle her – de vet hva som er normalt inne i en munn, og hva som ikke er det.

NYTENKNING MÅ TIL I ELDREOMSORGEN

Tverrfaglig samarbeid er helt nødvendig når det gjelder ivaretagelse av tannhelse hos eldre i dag og i fremtiden. Det fremhevet førsteamanuensis Lene Hystad Hove ved UiO under sitt foredrag på fagkonferansen.

Av Anne-Mai Nilssen og Anne L. Buvik
Foto: Anne L. Buvik

Hvem er egentlig «de eldre»? WHO definerer dem som personer over 65 år, men det er forventet at dette tallet blir forandret. Uansett blir det flere og flere eldre og vi må tenke nytt, nå fremhevet Hove.

Aldring er ikke en sykdom, men fysiologiske endringer som skjer med alle. Funksjonstap belyses gjennom kartlegging av ADL- funksjon (activities of daily living). Det er seks vanlige brukte mål:

- komme seg opp av eller legge seg i sengen
- kle seg
- vaske seg
- klare seg på toalettet
- spise
- gå innendørs på et glatt gulv

De viktigste årsakene til odontologiske problemer er:

- demens
- funksjonsbegrensninger
- multifarmasi
- depresjon/likegyldighet

De som har demens har også nedsatt oral motorikk, i tillegg til at de bruker en del legemidler som ofte gir munntørhet. Multifarmasi- munntørhet påvirker ernæring, og medfører svekket oral hygiene ved at bakteriebelegget/plakk blir seigere. Det medfører

slimhinneulcerasjoner, mer karies, flere tapte tenner, og svelgefunksjonen kan også være nedsatt. Mye plakk i en munn endrer smaken, kan gi smerter pga. infeksjoner og høyere risiko for karies. Til sammen påvirker dette den eldres ernæring og generell livssituasjon. Oral og generell helse påvirker hverandre og henger tett sammen.

Lene Hystad Hove tok så for seg hvordan vi best skal kunne forebygge.

- Tverrfaglig samarbeid blir et nøkkelord – blant annet mellom pleiere, farmakologer, lege, tannlege og tannpleier og eventuelt psykolog. Ved god oral munnhygiene vil mange problemer minskes, påpekte hun.

Hva vet vi om munnhelsen hos dagens hjemmeboende eldre? Svaret er svært lite. Det er igangsatt en undersøkelse blant tilfeldig utvalgte 65-åringer i Oslo, og resultatet kan gi en pekepinn i forhold til prioriteringer i tannhelsetjenesten.

Kvalitetsforskriftene i pleie og omsorgstjenesten sier følgende: «kommunene skal utarbeide skriftlig nedfelte prosedyrer som søker å sikre ..... nødvendig tannbehandling og ivarettatt munnhygiene».

Hva omfatter hjemmesykepleie?

- Motivere til egenomsorg
  - Hjelp til personlig hygiene
  - Hjelp til riktig ernæring
  - Tilsyn, observasjon og vurdering av hjelpemidler
  - Faglig forsvarlig oppfølging av helsepersonell, kontinuitet i behandlingen
  - Lindrende behandling og en verdig død
- Utfordringer ved helsesystemet er finansielle forskjeller, forskjeller mellom kommuner og forskjeller mellom fylker og i helseforetakene. Man skal utføre regelmessig oppsøkende arbeid, men hva

Førsteamanuensis Lene Hystad Hove ved UiO understreket at tverrfaglighet er helt nødvendig i tannbehandling av eldre og pleietrengende.

er «regelmessig» og hva er «opsøkende»? Her er tolkningene forskjellige.

En studie som er utført om orale problemer og hjemmesykepleie viser blant annet følgende: 48 prosent av de spurte som er brukere av hjemmesykepleien svarte at de er blitt informert om gratis tannbehandling i det offentlige, ingen hadde fått tilbud om sjekk av hjemmesykepleien. 61 prosent går ikke til tannbehandling regelmessig. Lov om tannhelsetjenesten fordrer likhet i tilbud (access) – alle skal ha like muligheter til å benytte tannhelsetjenesten, uavhengig bosted og betalingsevne.

Det finnes mange barrierer for gjennomføring av adekvat munnstell på sykehjem: Beboernes samarbeidsevne, tannstatus og holdninger. Videre omsorgspersonellens kunnskaper, praktiske ferdigheter og holdninger. Ledelsens rolle – klare rutiner og retningslinjer.

Det er viktig at helsepersonellet vet hva man skal se etter i en munn, og at dette ikke bare er basert på teori i en utdanning. Hvordan skal daglig munnstell kunne dokumenteres?

Førsteamanuensis Lene Hystad Hove som er ansvarlig for undervisningen i gerodontologi ved Det odontologiske fakultet, UiO fremhevet følgende punkter for å forbedre munn- og tannhelsen hos eldre:

- Heve kompetansenivået hos sykepleiere og annet hjelpepersonell
- Utarbeide individuelle pleieplaner og bildebaserte munnstellkort

- Mer tilgjengelig og tilrettelagt utstyr for munn og tannstell
- Identifisering av faste personer som skal ha ansvar for det daglige tann- og munnstellet

I regjeringens plan for omsorgsfeltet «Omsorg 2020» formidles tydelige føringer om økt tverrfaglig samarbeid i helsevesenet. Det foregår to tverrfaglige

studier nå, ett i Oslo og ett i Bergen. I Oslo heter studiet SamPraks Tverrfaglig sykehjemspraksis ved UiO (avansert geriatrikisk sykepleie, farmasi, klinisk ernæring, medisin, odontologi og psykologi). I Bergen er det TVEPS senter for tverrprofesjonell samarbeidslæring ved UiB (med.odont.fakultetet, psyk.fakultetet, Griegakademiet-institutt for

musikk, juridiske fakultet, avdeling for helse og sosialfag ved høgskolen i Bergen) som har ansvaret for studiet.

Begge disse vil forhåpentlig gi ny og nyttig kunnskap om et tverrfaglig samarbeid som blir helt nødvendig fremover, avsluttet førsteamanuensis Lene Hystad Hove.

BEHANDLINGSANGST HOS BARN OG VOKSNE

Hvilke utfordringer møter en behandler når det gjelder barn og voksne som lider av behandlingsangst? Flere innslag på årets fagkonferanse hadde dette temaet på dagsordenen.

Tekst og foto: Anne L. Buvik

Ingrid Berg Johnsen er psykolog ved kompetansesenteret i Midt-Norge og er stipendiat ved Karolinska Institutet i Stockholm. Hun er initiativtaker og leder for prosjektet «Trygge barn i tannbehandling», TBIT, som var omtalt i «Tannstikka» 3/2017.

Mellom 9 og 12 prosent av alle barn som kommer til tannbehandling har angst. Hos voksne er de tilsvarende tallene 5-19 prosent, og tannbehandlingsangst går ikke over av seg selv! Tannbehandlingsangst kan medføre svekkelse av oral helse, og er dårlig samfunnsøkonomi.

- I tillegg vet vi følgende om barn: 11 prosent har opplevd overgrep. 8 prosent har blitt utsatt for grov vold fra foreldre. 200.000 barn bor hos foreldre hvor minst én er rusavhengig. 15.000 bor i et hjem hvor en forelder har en alvorlig psykisk lidelse, fortalte Johnsen i sin forelesning.

Flere faktorer virker inn ved utvikling av tannbehandlingsangst, men smerte og tap av kontroll er det overordnede. I 2017 startet prosjektet «Trygge barn i tannbehandling»

(TBIT), som har fire hovedmål:

- Tilby tverrfaglig behandling til barn og ungdom med tannbehandlingsangst.
- Utdanne «Trygge tannteam» i den offentlige tannhelsetjenesten – team med særlig kunnskap om og kompetanse i tilrettelagt tannbehandling for sårbare barn og ungdommer.
- Drive generell kunnskapsformidling og tilby kurs, opplæring og veiledning ut mot offentlig tannhelsetjeneste.
- Fasilitere og gjennomføre forskningsprosjekter i områdene barnetannhelse og psykologi.

Barna som deltar i prosjektet, blir lyttet til, og behandlingen blir tilpasset barnet. De fleste har 5-10 timer hos teamet. Effekten av behandlingen er god, de fleste får hjelp. Stadig flere blir henvist til teamet, og ventetiden begynner å bli svært lang. Det jobbes med å opprette desentraliserte TBIT-team, slik at man får økt kapasitet og økt kompetanse.

Mye av dette arbeidet kan gjøres av tannpleierne. Det handler ikke så mye om behandlingsbehov som om tilvenning.

Et spennende innovasjonsprosjekt er utviklingen av en digital verktøykasse for håndtering og forebygging av angst hos barn og voksne. Forskningsrådet har innvilget midler til dette. I en pyramide for behandling av angst kan det digitale verktøyet være basen i bunnen, desentraliserte TBIT-team er et trinn høyere, og det sentraliserte TBIT-teamet er på toppen.

- Vi skal være bevisste på at det er en stor tillitserklæring å slippe noen til i kroppens hulrom slik munnhulen også er, - vi reagerer ofte instinktivt imot det. Det er et intimt område og vi er i en sårbar kroppsposisjon i behandlingsstolen. Maktbalansen er skjev, understreket Johnsen.

Hvordan skal vi kunne oppfattes som en trygg base? Gjennom å være bevisste på:

- Kroppsspråk
- Ha en plan for timen
- Ha barna i fokus, og møt dem først, ikke følgepersonen
- Lansere behandlingen som et felles prosjekt
- Avslutt med mestring
- Ta av munnbind når du snakker med engstelige barn
- Vær klar over at barn som har vært utsatt for overgrep, kan tolke kroppsspråk annerledes. Der kan et smil tolkes som varsel om overgrep
- Spør barna, og lytt til dem

TOO-teamet ved TkNN, representert ved tannlege Maria Rikardsen og tannpleier Therese Wikbo, tok oss igjennom TOO-teamets arbeid. Mer om TOO-team kommer i et senere nummer av «Tannstikka».

Psykolog Ingrid Berg Johnsen hadde et praktisk og lærerik forelesning om barn med tannbehandlingsangst.

UNDERSØKELSE OM TANNPLEIERE OG TRIVSEL PÅ JOBBEN

Førsteamanuensis og tannpleier Anne E. Münster Halvari, UiO/USN og førsteamanuensis og tannpleier Kari Elisabeth Dahl, INN presenterte en oppsummering av sin undersøkelse om tannpleiere og trivsel på jobben.

Innledningsvis ble det takket for tannpleiernes oppslutning og svar på spørreundersøkelsen, deretter ble det orientert generelt om tannpleierundersøkelsen som nylig ble avsluttet våren 2019.

Det ble orientert om bakgrunn, hensikt og metode for prosjektet av Kari E. Dahl, mens Anne E.M. Halvari gav tilhørerne et innblikk i foreløpige resultater fra den første datainnsamlingen.

Prosjektleder er professor Hallgeir Halvari.

Anne Elisabeth Münster Halvari, Anja Hagen Olafsen og Kari E. Dahl deltar som forskere i prosjektet.

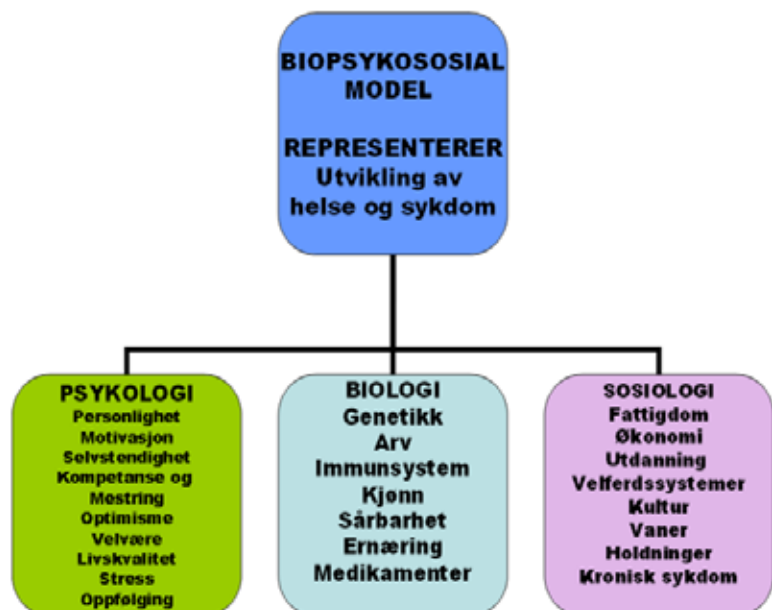
«Motivasjon, kunnskapsdeling, og utvikling av psyko-sosiale verdier i pasientbehandling» er den formelle tittelen på prosjektet.

Oppstart av prosjektet: Søknad til NTPF og NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste) i 2017. Et elektronisk spørreskjema ble utformet – «Quest back». 2018, samarbeidet videre med NTPF vedr. utsending i tre runder, mars og sept. 2018 og mars 2019. Det var ca 1/3 del som svarte ved hver henvendelse.

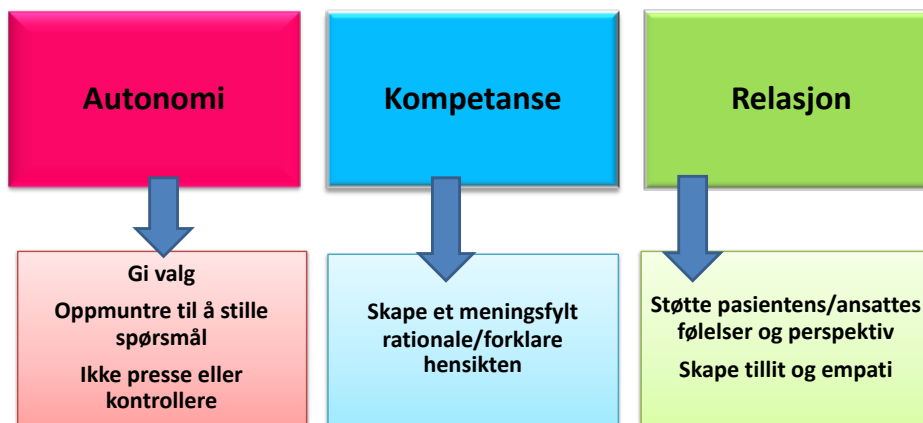
Undersøkelsen ønsket å finne mer ut om hvordan indre motivasjon (autonom motivasjon) kan virke på helse og jobb. En annen hensikt med prosjektet var å vise til hvordan forskning kan vise vei

for å utvikle tannpleiere som yrkesgruppe.

Det vil det være naturlig å si noe mer om begrepet «bio-psykososialt verdisynt» på grunn av tittelen. Den

«Autonomistøttende» kontekst - basert på 3 psykologiske behov

bio-psyko-sosiale modellen til Engel (1977) representerer utvikling av helse og sykdom. Et viktig fokus for tannpleiere er å ivareta HELE pasienten sett ut fra biologi, psykologi, helseatferd og sosial kontekst. Modellen fanger bedre opp høyrisikogrupper (Eks: Angstpasienter, Willumsen et al 2018).

Det er den antatte sammenhengen mellom faktorene; biologi, psykologi, atferd og sosiale forhold, som det er vesentlig å arbeide med innen helsefremmende arbeid og folkehelsearbeid (NTpF, Tannpleierrapport, Hansen, Dahl, Halvari, 2013).

Anne E. M. Halvari overtok og viste nå til hvordan motivasjonsteorien, Selvbestemmelsesteori (SDT) av Deci og Ryan (1985) kan anvendes innen ledelse.

HVA ER MOTIVASJON?

Motivasjon handler om læring og menneskelig vekst. Motivasjon

handler om energi, vitalitet, retning og utholdenhet. Motivasjon er alle former for aktivering og intensjoner for våre handlinger. Det vi ønsker å prioritere ut fra grunnleggende verdisyn og det vi synes er viktig for oss selv, bidrar til økt indre motivasjon. Indre motivasjon bidrar til at atferden opprettholdes over tid (Ryan & Deci 2000).

Selvbestemmelsesteori (SDT)

Forskning viser at opplevelse av autonomi er en forutsetning for kontinuerlig utvikling av relevant kompetanse og relasjon. SDT viser til 3 psykologiske behov, autonomi, kompetanse og tilhørighet/relasjon, som alle er grunnleggende for å kunne gi «autonomistøtte».

SDT OG MI

Motiverende intervju (MI, Miller og Rollnick, 1991) er en metode og Selvbestemmelsesteori (SDT, Deci & Ryan, 1985) er en teori, og de er knyttet

til helsefremmende veiledning.

- MI og SDT veklegger indre motivasjon, mestring og utvikling av relasjon samt atferdsendring.
- De 3 behovene synes å være sammenfallende innen MI og SDT.
- Både SDT og MI kan brukes innen veiledning og ledelse.
- Både SDT og MI kan anvendes på samme tid, nettopp fordi de har mange likhetspunkter, grunnleggende fundament og har samme intensjoner og mål (Heather Patrick & Geoffrey C Williams, 2012).

Foreløpige resultater fra den upubliserte undersøkelsen.

POSITIV HELSEMODELL:

Den positive helsemodellen viste at når leder støtter de 3 grunnleggende psykologiske behovene, autonomi, kompetanse og relasjon, så ble disse tilfredstilt. En konsekvens av denne støtten er at det

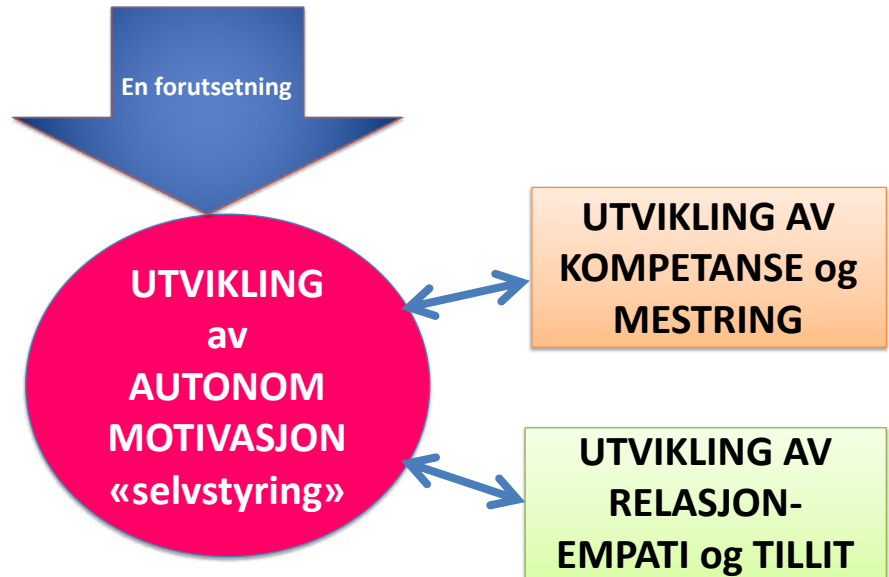

utvikles en indre positiv arbeidsmotivasjon hos tannpleierne. Positive resultater som fremkommer fra tannpleiere som har indre arbeidsmotivasjon er større engasjement for jobben, større følelsesmessig binding til yrket og rollen som tannpleier, de identifiserer seg med yrkesrollen og de har større glede av å jobbe som tannpleiere. Kunnskapsdeling og samarbeid med kollegaer er høy. De ønsker å bruke tid på og lytter til andre kollegaer, slik at det kan utvikles personlig og relevant kompetanse. De gir biopsykososial støtte til pasienter (se tidligere i dette manus). De har sjelden jobbbytte til andre yrker. De er lite utbrente og de har god helse.

Kommentar: Det er viktig at ledere kan gi autonomistøtte. Viktig at leddre kan ta tannpleiernes perspektiv og støtte deres selvstendige vurderinger og valg ifht hvordan de ønsker å utøve sin autonome yrkesrolle. På denne måten kan tannpleierne utvikle relevant kompetanse knyttet til sin yrkesrolle.

NEGATIV HELSEMODELL:

Den negative helsemodellen viste at når leder ikke støtter de 3 grunnleggende psykologiske behovene, autonomi, kompetanse og relasjon, så ble ikke disse behovene tilfredstilt. En konsekvens av denne manglende støtten er at det utvikles prestasjonsangst og jobb stress hos tannpleierne. Negative resultater som fremkommer fra tannpleiere som har utviklet prestasjonsangst er redusert engasjement for jobben, liten følelsesmessig binding til yrket og rollen som tannpleier, de identifiserer seg i liten grad med yrkesrollen og de har dermed liten glede av å jobbe som tannpleiere. Kunnskapsdeling og samarbeid med

kollegaer er lav. De ønsker ikke å bruke tid på og lytter ikke til andre kollegaer. På denne måten utvikles lav personlig og relevant kompetanse. De gir mindre biopsykososial støtte til pasienter (se tidligere i dette manus). De har økt frafall fra jobb. De opplever å bli utbrente, de har somatiske plager og de har dårligere helse enn tannpleiere med autonom, indre motivasjon.

Kommentar: Det er viktig at ledere ikke utøver en kontrollerende stil. Kontrollerende ledelse bidrar til frustrasjon av de psykologiske behovene. Ledere som pålegger tannpleiere lite hensiktsmessige rutiner kan oppleves som kontrollerende av tannpleiere. Tannpleiere vil dermed ikke kunne utvikle autonom, indre motivasjon og de vil kanskje fungere som mindre selvstendige.

KONTROLL VIRKER MOTSATT AV AUTONOMISTØTTE

Leder som hindrer tilfredsstillelse av de 3 behovene: Autonomi, kompetanse og relasjon og som legger press eller kontroll på tanker, følelser, handlinger og atferd har en kontrollerende lederstil. Eksempler på kontrollerende lederstil kan være å ikke lytte til hva ansatte formidler, de har ikke tid til å snakke sammen, stiller betingelser, neglisjerer eller usynliggjør ansatte, har negativt kroppsspråk, eller gir negativ «feedback», evalueringer og vurderinger. Undersøkelsen viser at ledere kan bidra på en positiv måte for tannpleiernes utvikling av relevant tannpleiekompetanse, ved å gi støtte til de 3 psykologiske behovene.

Sølvi Hanssen får informasjon om tilnærmet plastfri tannbørste av Tanja Rephu fra TePe.

Dentalutstillingen var godt besøkt begge dager, og utstillerne var fornøyde med tannpleiernes engasjement.

Dentalutstillingen:

MILJØ STADIG VIKTIGERE

Det grønne skiftet har også nådd utstyrsleverandørene. Det var en tydelig trend på årets dentalutstilling. Fokus på plastforbruk og plastforurensning har gjort at også utstyrsprodusentene må tenke nytt. Gjenbruk kan være umulig i mange tilfeller, men å bytte ut de mest skadelige former for plast med mer miljøvennlige varianter, kanskje også fullt brukbare erstatningsmaterialer, er i full gang.

På standen til TePe markedsførte Tanja Rephu en ny tannbørste, som er fremstilt av 96 prosent biobasert plast, utvunnet fra sukkerør. De resterende prosentene er tradisjonell plast. Busten er av resin.

– Vi vil bli plastfrie, og dette er første steg. Målet er å bli klimanøytrale så raskt som mulig, sa Rephu.

Flere andre utstillere var inne på de samme tankene, med blant annet engangskrus, munnstykket og håndtak i nye typer materialer.

Miljøvennlige materialer var også et tema for kleskolleksjonen til Jacobsen Dental.

– Ren bomull, ikke syntetiske materialer, alt skal være nedbrytbart, sa Rebekka Ardo og viste fram ulike

Rebekka Ardo (t.v.) og Sissel Bjella fra Jacobsen Dental viser fram den nye kleskolleksjonen.

modeller, alle i neddempede naturfarger.

– Vi synes klærne skal ha rolige, behagelige farger, ikke sterke eller

skrikende. Ellers har vi lagt mye arbeid ned i å lage fine arbeidsklær som kan være med på å heve yrkes stoltheten til tannpleierne. Vi har lagt inn fikse detaljer som gjør klærne pene, i tillegg til at det er mange praktiske detaljer. Og, ikke minst, har vi en rekke ulike modeller, både lange og korte frakker, og med ulike halsutringninger, slik at folk har muligheter for å velge noe de selv synes de kler, sa Ardo.

Og hva med mikroplast, som jo finnes i mye tannkrem?

– Jeg kan ikke si så mye ennå, men også Zendium har fått med seg at fremtiden er uten plast.

Torbjørn Wilhelmsen da han kom med sin produktinformasjon.

VIDEREUTDANNING I TANNPLEIE OG HELSE- FREMMENDE ARBEID

Anne Halvari orienterte om dette studiet ved fagkonferansen, samt om en ledig stipendiatstilling ved Universitetet i Sørøst-Norge.

Hvorfor er det viktig med videreutdanning for tannpleiere?

- Tannpleierne er en viktig yrkesgruppe i tannhelsetjenesten, som er tiltenkt en mer sentral rolle innen folkehelsearbeidet, både i klinisk helsefremmende og sykdomsforebyggende tannpleie, innen folkehelsearbeid og i utvidet tverrfaglig samarbeid med andre yrkesgrupper (St.meld 35, 2006-2007).
- Ledelse, prosjektledelse og forskningskompetanse vil være viktige områder å videreutvikle for yrkesgruppen.

Studiet ønsker å styrke tannpleierens kompetanse og anvendelse av helsefremmende arbeid knyttet til klinikk, ledelse, struktur, samfunn og kultur.

Hensikten er å kvalifisere til utvidede funksjons- og ansvarsområder og sette tannpleierne i stand til å fylle nye og mer selvstendige og mer avanserte roller både i offentlig og privat sektor.

*Anne Elisabeth Münster Halvari orienterte grundig om videreutdanningen i tannpleie.
Foto: Anne L. Buvik*

VIDEREUTDANNING I TANNPLEIE OG HELSEFREMMENDE ARBEID (60 STP).

Det undervises på masternivå.

- Nettbasert deltidsstudium over 2 år.
- Studiet er samlingsbasert (3-4 samlinger à 4-5 dager, pr halvår).
- Studiet er forankret i et folkehelseperspektiv og fokuserer på å videreutvikle kompetanse innen helsefremmende verdier og klinisk tannpleie relatert til helsefremmende og sykdomsforebyggende arbeid.

Hva er helsefremmende arbeid?

Helsefremmende arbeid inneholder teorier og modeller eks: Salutogenese, Empowerment, SDT og MI, som kan bidra til å utvikle tannpleierens selvstendige faglige egenart, samt å bidra til at pasienter, ansatte og studenter osv. opplever å utvikle indre autonom motivasjon (selvstyrt motivasjon), og de lærer å anvende egne ressurser, noe som bidrar til en mer hensiktsmessig og positiv helseutvikling og dette vil på sikt bidra til økt livskvalitet, økt velvære og bedre helse.. Og, det er dette helsefremmende arbeidet som det er ønskelig å integrere mer systematisk i tradisjonell klinisk sykdomsforebyggende behandlingspraksis for tannpleiere. Om det helsefremmende verdisynet integreres, kan dette bidra til at pasientene ikke kommer igjen med f.eks. karies år etter år.

Hensikten med studiet er fordypning og utvikle faglig selvstendighet.

- KLINISK Emne 3 (2 året): Klinisk helsefremmende tannpleie gir en spesifikk fordypning i helsefremmende tannpleie knyttet til spesifikke odontologiske målgrupper med ulike odontologiske utfordringer. Eks: TOO - Tortur, overgrep og angst.
- Studiet er profesjonsrettet og arbeidslivsorientert.
- Utdanningen er direkte knyttet til vår nåværende yrkesutøvelse.
- Videreutdanningen vil bidra til en økt andel tannpleiere med hensiktsmessig spesialkompetanse i både privat og offentlig tannhelsetjeneste.

VIDEREUTDANNING + MASTER

Videreutdanning i tannpleie og helsefremmende arbeid (60 stp, ½ master) + resten av «Master i samfunn og helse» (60 stp) = TOTALT: 120 stp. FULL MASTER

- Fullført master vil gi forskningskompetanse!
- Forskningskompetanse er en viktig forutsetning for at tannpleierne kan bygge opp det tannpleiefaglige.

SØKNADSFRIST FOR VIDEREUTDANNING I TANNPLEIE OG HELSEFREMMENDE ARBEID ER 5 AUGUST 2019.

PHD-STILLING UTLYSES FOR TANNPLEIER VED USN

Oppdrag: Evaluering av pasienter som er ferdig behandlet ved TkØ i forhold til angst eller odontofobi. TkØ har begrenset informasjon om hvordan det har gått med pasientene etter at de avsluttet sin behandling. Det er derfor et ønske om at en PhD-student kan forske nærmere på denne pasientgruppen.

Er du interessert så kan du gjerne ta kontakt for en uformell prat med førsteamanuensis Anne Elisabeth Münster Halvari som er prosjektleder.

Mail: Anne.Halvari@usn.no, mobil: 41508413.

G·U·M®
Access**FLOSS**

Selgs på
APOTEK 1
Boots apotek

En **tantråd** som passer perfekt til **broer, kroner, implantat & ortodonti**

GUM® AccessFloss er en tantråd med **innebygget tantrådfører** som gjør det **enkelt å rengjøre under og rundt kroner, broer, implantater og i større interdental mellomrom**.

Tråden **ekspanderer og tilpasser seg** ulike interdental mellomrom og har en **spesialdesignet forpakning** som gjør det enkelt å kutte tråden i riktige lengder.

Apotek
varenummer:
850777

Sunstar | Tel 909 84154 | info@se.sunstar.com

HEALTHY GUMS. HEALTHY LIFE.®

ÅRETS TANNPLEIER: **ENERGISK KAMP MOT ENERGIIDRIKKER**

På fagkonferansen i Tromsø ble Anette Kristin Johannessen (44) fra Lyngen i Troms hedret med Oral B-prisen – og utmerkelsen «Årets tannpleier». Det har knapt vært en mer overrasket og lykkelig prisvinner noen gang!

Tekst og foto: Anne L. Buvik

– Det kom som julaften på kjerringa! Jeg ble helt forfjamsset – det var flere ting som skulle vært nevnt i takketalen, og jeg føler for å dele æren med mange, først og fremst Forbrukerrådet og spesielt Kaja Lund-Iversen og Gunstein Instefjord, sier Anette når vi møter henne i Tromsø «dagen derpå» for å bli litt bedre kjent med prisvinneren.

– *Hvorfor ble du tannpleier?*

– Jeg må vel innrømme at det handlet litt om tilfeldighetenes spill. Jeg hadde jobbet en del i helsesektoren, og kunne tenke meg å fortsette med det. Men jeg ville helst unngå å jobbe belastende vakter og turnus. Så da ble det tannpleierstudiet i Tromsø. Jeg var ferdig i 2003, mens det fortsatt var et toårig studium. Jeg begynte direkte i et vikariat ved Lyngseidet tannklinikk, og da hun jeg vikarierte for sa opp stillingen sin, fikk jeg den. Og der har jeg vært siden, smiler Anette, som også ambulerer til nabokommunen, og er ved Hatteng tannklinikk to dager i uken.

– Og jeg har egentlig ikke følt for å skifte jobb. Det er mange andre ting som binder meg til hjemstedet, som familie og bolig, så jeg tror nok jeg blir, konstaterer hun.

KAMP MOT ENERGIDRIKK

Men det betyr ikke at engasjementet for faget stopper utenfor dørene ved Lyngseidet tannklinikk. Anette har markert seg sterkt de siste par årene i problemstillingen omkring barn og ungers bruk av energidrikk – og hva det kan medføre for blant annet tannhelsen.

– Ungdommene har endret vaner de siste årene. Det drikkes kanskje mindre sukkerholdig brus, men desto mer energidrikk. Og etter hvert fikk jeg øynene opp for hvor lite kunnskap man hadde om disse drikkene og deres mulige påvirkning på helsen – også tannhelsen, forteller Anette med innlevelse og tydelig lidenskap.

– Reklame for drikkene dukket plutselig opp i mange sammenhenger,

Red Bull ble særlig fremhevet, ikke minst av idrettsprofiler, men det var også mange andre energidrikkemerker på markedet. Jeg kjente til at energidrikk inneholdt koffein, men hvilke stoffer fantes ellers? Var det gjort undersøkelser?

FORBRUKERRÅDET

Anette gikk videre med sin jakt på viten, og kom i kontakt med Forbrukerrådet, som var opptatt av samme problemstilling.

– De hadde gjort en forbrukerundersøkelse i 2015 om bruk av energidrikk blant ungdommer i alderen 10-18 år, og jeg fikk lov til å bruke denne undersøkelsen i mitt videre arbeid. Blant annet i forbindelse med skolebesøk har det vært et stort fokus på syreholdige drikker – vi vet at problemet med syreskader er økende. Og energidrikk er sterkt medvirkende til dette, fastslår Anette, som understreker at det er viktig å belyse alle negative sider ved bruk av energidrikk.

– Det er bredere enn som så. Takket være Forbrukerrådet begynte snøballen for alvor å rulle. I januar 2018 inviterte Forbrukerrådet ulike fagpersoner fra ulike fagmiljøer og organisasjoner til et rundebordsmøte for blant annet å drøfte konsekvenser av et økende forbruk av energidrikk hos barn og unge og aktuelle tiltak der de inviterte kom med ulike innspill til problemstillinger. Den offentlige tannhelsetjenesten i Troms var representert på møtet ved Anette og Tove Bendiksen. Tove Bendiksen er prosjektleder i helsefremmende og forebyggende arbeid i Troms fylkeskommune og har vært en viktig støttespiller. Hilde Aga fra NTpF og Bente Stuveseth fra Norsk Tannvern var også invitert og deltok begge på møtet. Ellers var det fagpersoner fra blant annet Helsedirektoratet, FHI, Mattilsynet og Sykehuset Innlandet, sier Anette om arbeidet som ble satt i gang.

17.april 2018 ba Helse- og omsorgsdepartementet Mattilsynet om

å utrede tiltak for å beskytte barn og unge mot helseskader som følge av høyt inntak av energidrikker.

MANGELFULL RISIKOVURDERING

Mattilsynets rapport om vurdering av tiltak ble overlevert til Helse- og omsorgsdepartementet 15. februar 2019 og anbefalinger er gitt på bakgrunn av risikovurdering av energidrikk og koffein fra VKM (Vitenskapskomiteen for mat og miljø).

– Vi mener risikovurderingen fra VKM

Utmerkelsen «Årets tannpleier» kom som en total overraskelse på Anette Kristin Johannessen. Her flankert av Oreal B-representantene Renate Nylund Derås (t.v.) og Ellen Grøgaard like etter prisutdelingen på Sommarøy.

DAVID MOT GOLIAT

I etterkant av Mattilsynets rapport har Anette engasjert seg i en riksdekkende debatt, blant annet med kronikk i aviser i Nord-Norge som også har blitt sett og delt utenfor landsdelen. En av hennes debattinnlegg var også gjengitt i forrige nummer av «Tannstikka».

Men hun er helt på det rene med at det er en enorm utfordring å kjempe mot store, internasjonale markedsaktører.

- De er formidable motstandere, med velsmurte markedsføringsmaskiner. Det skal mye til å stå imot. Men vi ser at de som ønsker begrensninger av salg, vinner fram i enkelte land. I Latvia og Litauen er det nå innført 18 års aldersgrense, og aldersgrenser er under vurdering og utredning både i Sverige og i Storbritannia. Mange snakker om Davids kamp mot Goliat – men det er kanskje ikke det dummeste bildet, smiler hun. Og for de som ikke kan sin Bibelhistorie: Lille David vant mot store Goliat. Med et velrettet kast med en steinslynge – ikke i fysisk nærkamp.

Engasjementet mot energidrikker har tatt nesten hele intervjuetiden. Hva med «Årets tannpleier»? Finner det karriereplaner eller planer om studier?

- Nei, kanskje ikke de helt store. Ikke akkurat nå. Det er mye som krever en i hverdagen, også utenom jobb. Det er moro å være aktiv i foreningen, jeg har sittet i arrangementskomiteen for konferansen, det har vært lærerikt. Og selvsagt er ikke siste ord sagt i kampen mot Red Bull og de andre, avslutter hun, og riktig spruter av engasjement og energi. Uten energidrikk, vel å merke.

er mangelfull fordi det kun er tatt hensyn til koffein i energidrikker. Energidrikker er svært sammensatte produkter og inneholder så mye mer enn bare koffein. Dessuten er ikke tannhelse inkludert i vurderingen, sier Anette.

Mattilsynet har brukt VKM sin risikovurdering som kunnskapsgrunnlag for anbefalinger til Helse- og omsorgsdepartementet. De foreslår en rekke tiltak, som f.eks. innføring av en maks grense for koffeininnhold, men foreslår ingen lovregulerte restriksjoner.

- Vi trenger for det første en lovpålagt aldersgrense. I dag er det en «selvpålagt» aldersgrense på 14 år hos enkelte utsalgsteder, men det er i realiteten «fri flyt». Kanskje er vi naive når vi håper på 18 års aldersgrense, men det er ikke umulig. Det blir for tamt med bare en forskriftsfestet grense for koffeininnhold og en anbefaling, sier Anette bestemt. - Vi vet at mange barn og unge drikker store mengder energidrikk, og vi er bekymret. Energidrikker er overhodet ikke ment for barn, og vi vet at de kan føre til helseskade.

Tannpleierne Wenche Nylund (til høyre) og Rita Hogefeld fikk årets Zendium-pris, utdelt av Thorbjørn Wilhelmsen.

Hilde Aga holdt innlegg på Samfunnsodontologisk forum.

SAMFUNNSODONTOLOGISK FORUM 2019

Årets Samfunns-odontologiske forum var lagt til Oslo. Tema var «Fremtidens tannhelse». Byråd i Oslo, Tone T. Dahl og statssekretær Maria Jahrmann Bjerke sto for åpningen.

Tekst og foto: Anne L. Buvik

Fagtema første dag var barn og omsorgssvikt, og forsamlingen fikk blant annet et sterkt og morsomt møte med ungdommer fra Forandringsfabrikken omkring trygghet ved besøk på tannklinikken.

Dag 2 var morgenen avsatt til innlegg ved lederne av NTpF, Hilde Aga, NTF Camilla Hansen Steinum, og leder av Tannhelsesekretærforbundet, Anne-Gro Årmo. Hilde Aga påpekte blant annet helsefremmede og forebyggende arbeid er et eget fag, og etterlyste vilje hos myndighetene til å følge opp tidligere vedtak om at tannhelsetjenesten skal satse sterkt på dette området.

- Helse blir skapt der folk bor, ikke på klinikkene. Derfor er det viktig med utadrettet virksomhet, understreket hun, og påpekte også viktigheten av forskning.

ULIKE UTFORDRINGER

Camilla Hansen Steinum snakket om store

utfordringer på enkelte områder, til tross for et meget sterk forbedring av tannhelsen i Norge.

- Vi er ikke i mål med for eksempel grupper innen rus og psykiatri. Vi må også spørre oss om stønadsordningene fungerer godt nok, om prisgruppene er riktige? Vi må gjøre kloke valg fremover, og også jobbe mot overdiagnostisering og overbehandling, sa presidenten i Tannlegeforeningen

Anne-Gro Årmo var bekymret for tannhelsesekretærens fremtid, og ønsket å oppgradere studiet.

Mange av de som i dag velger faget på videregående, er lite motiverte og har det som «nødløsning» fordi de ikke får det studiet de ønsker seg. Hun ville ha bedre utdanning.

Videre ble Blankholmutvalgets innstilling omtalt, og universitetslektor Carl Christian Blich og Ole Fejerskov professor emeritus, Universitetet i Århus belyste fremtidens arbeidsmarked for tannleger og tannpleiere fra sine respektive ståsteder.

Siste dag var det paneldebatt med yrkesorganisasjonslederne, dekan Pål Barkvoll ved Det odontologiske fakultet i Oslo og påtroppende direktør for region Viken, fylkestannlege Berit Binde med tema prioritering, utdanning og teamarbeid.

Dagene fikk en morsom og flott ramme med konferansier og entertainer Heine Totland.

ZENDIUM-PRISEN

På Samfunnsodontologisk Forum ble også årets Zendium-pris delt ut. To tannpleiere ved tannklinikken på Finnsnes mottok den prestisjetunge prisen for sitt arbeid med å styrke den munnhelsefaglige utdanningen for helsefagarbeidere ved Nordborg videregående skole.

Det er tannpleierne Wenche Nylund og Rita Hogefeld som har drevet frem prosjektet ut fra Finnsnes tannklinik, og med Tove Bendiksen ved Tannhelseetaten i Troms fylkeskommune som prosjektleder.

Tannhelsetjenesten vet lite om hvordan elevene i videregående skole undervises i tann- og munnhelse. Prosjektgruppen etablerte derfor et solid samarbeid med lærerne på helsearbeiderfaget på Nordborg VGS. Det ble enighet om faglig innhold og omfang, og underveis i undervisningen ble det gjennomført evaluering av innsatsen på trinn VG1 og VG2. Tannpleierne vil også bistå med å utarbeid spørsmål og oppgaver til eksamen. Prosjektet planlegges avsluttet våren 2020, og i tillegg til læringsmål og effektmål for elevene, er det langsiktige målet å gi eldre med pleiebehov en bedre livskvalitet.

I begrunnelsen for tildelingen fremhever komiteen at prosjektet er godt forankret i de to organisasjonene, godt gjennomført og har stor overføringsverdi til andre helsefagsskoler over hele landet.

Konferansier og musiker Heine Totland skapte en flott ramme rundt konferansen.

Røykeslutt er vanskelig ...

... men med kombinasjonsbehandling fra Nicotinell øker man sjansen for å slutte å røyke! Anbefal kombinasjonsbehandling med 24-timers plaster og sugetabletter til dine pasienter og hjelp de på veien til et røykfritt liv og bedre tannhelse.

NICOTINELL KOMBINASJONSBEHANDLING

Nicotinell

UNDERSØKELSESHANSKER

- HVOR STRAMME SKAL DE VÆRE?

Av Tatiana Brandt, tannpleier, undervisningsassistent ved Skolen for Klinikassistenter og Tandplejere (SKT) i Danmark, mæster i sunnheitspedagogikk. Artikkelen er først publisert i danske «Tandpleieren» gjengis med tillatelse. Oversatt til norsk av Anne L. Buvik

Det fleste av oss kan nesten ikke huske tannpleiepraksis uten hansker. Min ungdom hørte til gloveless-æraen, hvor jeg selv ble behandlet uten bruk av undersøkelseshansker. Nå er det nesten umulig å tenke seg å praktisere uten hansker. Det er veldokumentert at hanskene beskytter både pasienten og behandleren mot smittefaren. Der er dog noen enkelte aspekter ved bruk av hansker som kan påvirke tannpleierens arbeidsevner og generelle sunnhet negativt – noe som vi i vår hverdag ofte ikke tenker over, f.eks. hanskenes størrelse.

Selv om tannpleiere er blitt mer bevisste og proaktive omkring risikofaktorene i faget, er der til stadighet behov for oppmerksomhet og ettertanke i forhold til ergonomiske endringer som kan avlaste og forbygge arbeidsskader.

VANENS MAKT?

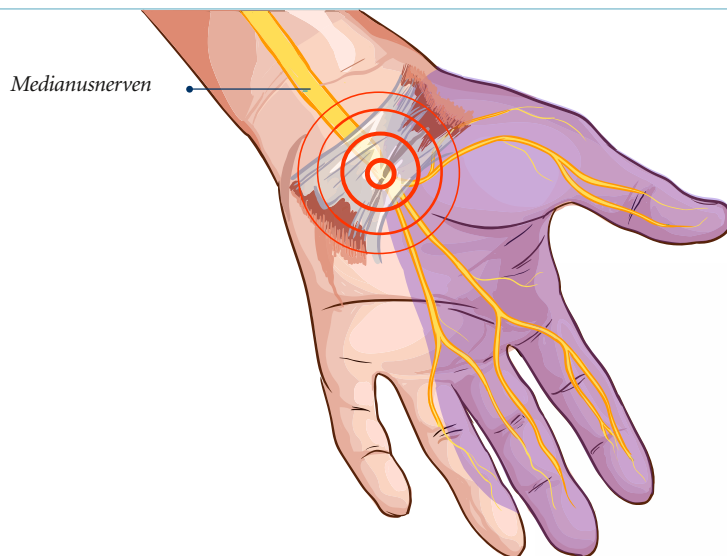
Hvorfor gjør vi som vi gjør? Jeg blir ofte inspirert av samtaler og faglige diskusjoner med kollegaer, hvor uoverensstemmelser i klinisk praksis ofte vekker min nysgjerrighet og undring. Hvorfor gjør vi

som vi gjør? Er det basert på faglig viten eller på vanens makt; «slik har vi alltid gjort det»?

En av mine seneste inspirasjonskilder har vært samarbeidet med Anna Pattison, som er grunnlegger av Pattison Institute. Anna er utdannet tannpleier. Hun underviser både praktiserende tannpleiere og tannleger i bruk av avanserte parodontale instrumenter. Under hennes seneste besøk i Danmark holdt hun kurs på Panum for ansatte ved SKT.

På kurset gjorde Anna oss oppmerksom på at hun undret seg over våre valg av hansker, som ikke var i overensstemmelse med hennes praksis. Ifølge henne var de hanskene som vi brukte, for små.

Det pirret min profesjonelle nysgjerrighet til å finne ut om det finnes vitenskapelige publikasjoner som omhandler størrelsen på hansker, og størrelsens betydning for praksis. De fleste tannpleiere velger hansker ut fra egne preferanser og med hensyn til allergi. Der er meget få som er bevisste på størrelsen i relasjon til arbeidsskader.

I det påfølgende vil jeg belyse hvordan størrelsen på de hansker vi bruker, kan påvirke nervetrådene i håndflaten og fingrene.

KARPALTUNNELSYNDROM

Som tannpleier har du formentlig hørt om karpaltunnelsyndrom, som er en smertefull lidelse i håndleddet og hånden, forårsaket av kompresjon/trykk på medianusnerven i håndleddets karpaltunnel(1). Medianusnerven er en av de tre store nerver i underarmen. Karpaltunnelsyndrom oppstår ved at medianusnerven kommer i klem ved håndleddet. Medianusnervens funksjon er sensorisk og motorisk. Den forsyner flere muskler i underarmen og hånden, samt inneholder de nervetråder som gir oss følesansen inne i håndflaten på tommel- og pekefinger, langfinger og halvparten av ringfingeren (på langs).

Den rapporterte forekomst av karpaltunnelsyndrom er mellom 1% og 7% i europeiske befolkningsundersøkelser, og de fleste undersøkelser angir ca. 5%. Karpaltunnelsyndrom har vist seg at være tre ganger mer alminnelig hos kvinner enn hos menn. (1) Lidelsen er alminnelig, og omkring 3.500 opereres om året i Danmark. Årsaken til at syndromet oppstår er ofte ukjent, men en av årsakene, som er relevant i for tannpleierprofesjonen, er flere års eksponering for vibrasjoner ved hånd og håndledd.(6)

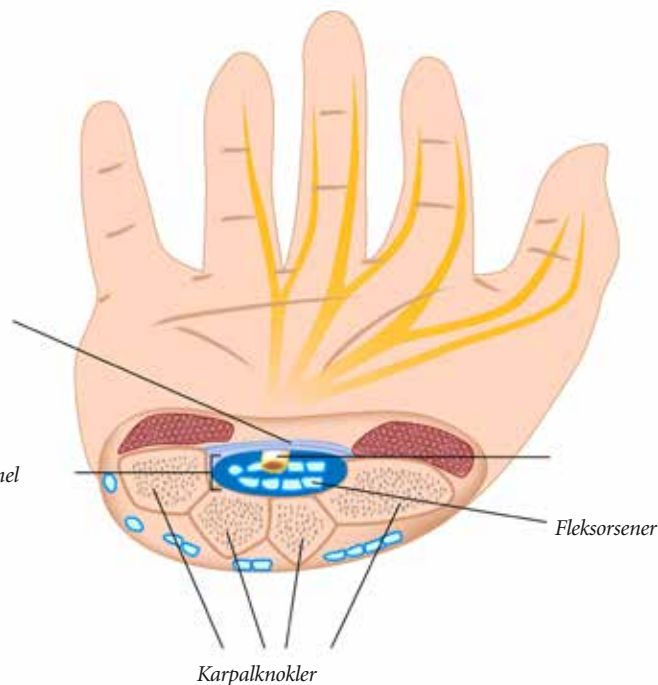
Ved karpaltunnelsyndrom påvirkes de nervetrådene som gir oss følelse inne i håndflaten på tommel, pekefinger, langfinger og halve ringfinger.

Tverrgående karpalligament

Karpaltunnel

Fleksorsener

Karpalknokler

Vibrerende instrumenter, herunder lavhastighetshåndstykker og ultralydsskalere, er blitt identifisert som risikofaktorer for karpaltunnelsyndrom. Andre årsaker innbefatter gjentatte bøyninger av opp og ned, eller stramt, spent grep om et instrument, uten å hvile musklene.

EN ALMINNELIG ARBEIDSSKADE BLANT TANNPLEIERE

Karpaltunnelsyndrom er en av den mest alminnelige arbeidsskader, og innrapporteres hyppigst blant tannpleiere i utlandet. Den hører til «Repetitive Strain Injuries (RST)», som er en generell betegnelse som brukes for å beskrive arbeidsrelaterte, skjelettmuskulære lidelser, som kommer til uttrykk ved smerter lokalisert i muskler, nerver og sener. Som betegnel-

sen antyder, skyldes denne type skader ensformige, gjentatte bevegelser og langvarige arbeidsbelastninger. Omkring en tredjedel av tannpleiere rapporterer symptomer som oppstår når medianus blir komprimert i karpaltunnelen.(2)

Gjentatt/vedvarende bruk av trykk ved utføring av depurasjon, sammen med gjentatte bevegelser i håndleddet kan forårsake betennelse i sener og hevelse i karpaltunnelen. De forstørrede sener og mangel på plass i karpaltunnelen legger et uheldig press på medianus, som igjen forårsaker smerte.

Overbelastning gjennom ensidige, gjentatte håndbevegelser under arbeid anføres som den største risikofaktor i forhold til å bli rammet av karpaltunnelsyndrom. I den

forbindelse er det flere utenlandske studie bøker for tannpleiere som refererer til vitenskapelige publikasjoner og setter fokus på valg og bruk av undersøkelseshansker.

SMERTER I HENDENE

Flere kilder peker på at for stramme hansker kan øke trykket på medianusnerven på håndleddet som følge av nedsatt blodsirkulasjon i hender og fingre, samt direkte trykk på håndleddet over karpaltunnelen.(2) Symptomer kan omfatte følelsesløshet, prikking eller smerter i håndleddet, hånden og/eller fingrene.

Enkelte kilder er ganske tydelige i beskrivelsen av sammenhengen mellom symptomer og uhensiktsmessig valg og bruk av hansker. De definerer skaden som «surgical glove induced injury» og beskriver den som en skjelettmuskulær lidelse, som er forårsaket av hansker som

ikke passer i form og størrelse. (1;3)

Tannpleiere og tannleger som har praktisert i flere år, og som i flere år har brukt hansker, kan rapportere om smerter i hendene og følelsesløshet; særlig i tommelfinger-området.

Der er snakk om en direkte sammenheng mellom vondt i hendene og antall år i praksis. Det kan tyde på at regelmessig bruk av for stramme hansker kan føre til vesentlig og invaliderende smerte i hendene.(4)

BRUK AV LØSE HANSKER

Det omtales forskjellige måter for å forebygge smerter. Man kan velge å arbeide med løse hansker. Ulempen er dessverre nedsettelse av behandlerens kontroll over instrumentene og dermed økt risiko for pasientene. Bruk av for løse hansker vil også medføre at tannpleieren enda strammere og tettere omkring instrumentenes håndtak for å

kompensere for følelsen av manglende kontroll. (1)

ET BEDRE ALTERNATIV

Et bedre alternativ er å bruke hansker som er designet/ tilpasset slik at hanskene separat passer til henholdsvis venstre eller høyre hånd.(3) Dette er ennå ikke sett i dansk odontologisk praksis. Det er opp til den enkelte tannpleier å ta stilling til hvor stramme hanskene skal være. Forhåpentlig vil denne artikkelen inspirere til det rette valg av hansker, så man reduserer risikoen for å få en skjelettmuskulær lidelse som karpaltunnelsyndromet.

GODE RÅD

Hva kan man som tannpleier gjøre for å minske risikoen for skader forårsaket av stramme hansker?

- Vær bevisst på at passformen for hansker er viktig for å unngå muskelbelastning under behandling.
- Hansker skal være løstsittende over håndflaten og håndleddsområdet. Kontroller hanskene ved å sjekke om pekefingeren kan gli lett inn under hansken ved håndleddsområdet på motsatte håndflate.
- Vurder om hanskene sitter korrekt omkring fingerspisser, mellom fingre, mellom tommel- og pekefinger, på tvers av håndflaten og rundt om håndleddet.
- Følesansen, som er så viktig ved odontologisk behandling, økes når hanskene passer ordentlig ved fingerspissene.(5) Stramme hansker vil nedsette din taktilsans.
- Prioritér å bruke tid i arbeidspauser på strekkøvelser til hånd og fingre.(2)

Hansker skal være løstsittende over håndflaten og håndleddsområdet. Kontroller hansken ved å sjekke om man lett kan få en pekefinger under hansken ved håndleddsområdet på motsatt håndflate.

BLANKHOLMUTVALGET – HØYRINGSSVAR FRÅ NTpF

Under følger et utdrag av NTpFs høyringssvar til utgreiing NOU 2018: 16 «Det viktigste først».

Norsk Tannpleierforening, NTpF, visar til høyring på NOU 2018: 16 «Det viktigste først». Tannpleierforeninga avgrensar sitt høyringssvar til innspel på prioritæringskriterier og prinsipp for prioriteringar som utvalet har foreslått for tannhelsetenesta. NTpF vil i høyringssvaret spesielt leggja vekt på ivaretaking av det helsefremmande- og førebyggjande arbeidet i prioritæringskriteria.

Høyringsinstansen er bedt om å vurdere om prioritæringskriteria er egna som verkemiddel for å sikra likeverdige tannhelsetenester, om dei foreslåtte kriteria og prinsippa er egna for prioritering på fagleg, administrativt og politisk nivå og til sist om verkemidla er egna til å støtte opp om prioriteringane.

Utvalet har gjort eit nybrotsarbeid i utgreiinga ved å setja kriterium for prioriteringar i tannhelsetenesta, og i den kommunale helse- og omsorgstenesta. Kriterium for prioritering kan gi tenesta ny metode for å bruka ressursane der dei gjer mest nytte, og til dei som treng tilbodet mest. Det er politiske føringar om viktigheita av å satsa på helsefremming og førebygging. Det må sikrast at kriteria og prinsippa for prioritering tar i vare desse føringane. NTpF meiner at dei foreslåtte kriteria gjer det i stor grad.

Fra avleveringen av Blankholmutvalgets innstilling. Helseminister Bent Høye og NTpFs leder Hilde Aga.

NTpF ser likevel at utvalet kunne ha drøfta dette området nærmare under kpt 14, og at utgreiinga med fordel kunna nytta eksempel for å gjera tydlegare utvalet sine forslag til prinsipp for kriteria.

Tannpleierforeninga støtter at utvalet vel prioritæringskriterier i samsvar med kriterier i spesialisthelsetenesta. Meir likskap i rammer som styrer ulike avgjersler som blir tatt på ulike tenestnivå er viktig framover. I nytte- og alvorlegheitskriterium, er det lagt til eit nytt prinsipp om mestring. NTpF ser at mestring er eit viktig omgrep for å

understreka verdien av pasienten sjølv som ressurs.

Norsk Tannpleierforening viser i vurderinga korleis kriteria kan nyttast i prioritering av helsefremmande og førebyggjande området, og gir her eksempel.

Forsking: Tannpleiarforening støttar utvalet si vurdering om meir forskning på det helsefremmande- og førebyggjande området som det allereie vart etterspurt i St. m nr 35 2006/2007 om «Tilgjenglighet, kompetanse og sosial utjevning. Framtidas

tannhelsetjenester.» Videreutdanning i tannpleie og helsefremmende arbeid gir moglegheit til påbygging til master og PhD. Dette støttar opp under vedtatt politisk strategi,- Forsking- og innovasjonsstrategi på tannhelsefeltet (2017-2027). Kompetanseutvikling i tenesta er nødvendig for å oppnå gode prioriteringar.

Likeverdige tenester: Prioritering slik at samla ressursar i tannhelsetenesta blir nytta der dei gir best effekt, er utfordrande og viktig. Kriterier og prinsipp for prioritering vil styrkja målet om same tilbod til tannhelsetenester uavhengig av geografisk tilknytning. NTpF vurderar at likheit i tenestetilbod kan i for sterk grad ha prega tannhelsetenesta i staden for å vurdere dei føresetnadane den enkelt har. Grunnlaget for auka grad av individuell tilpassing av tilbodet, blir viktig. Likeverdige tenester uttrykkjer at dei som treng tenester mest, skal bli prioritert. Pasientar som treng mest hjelp, treng tenester som blir sett inn på tidleg stadium for å redusere behov for kurativ behandling.

Mestring er omtala som «-sentral føresetnad for å kunne leve med en tilstand-« under kriteria nytte og alvor. Tannpleierforeininga ser at det kan vera riktig å leggja større vekt på mestring enn diagnose ved vurdering av behov hos pasienten. Viktigheita av mestring kan illustrerast ved det eksisterande, tilrettelagte tilbodet til tortur- og overgrepsutette og personar med odontofobi, i tannhelsetenesta. Resultat visar at pasientar som har fått hjelp på området munnhelse, også mestrar livet betre på andre område. Samfunnsinvesteringa overfor denne pasientgruppa, synes å gje resultat lang utover eigen munnhelsesituasjon.

Ressurs- og nyttekriteriet: Andre eksempel er at forhold blir lagt til rette for at pasienten blir tatt i vare ved behov for hjelp frå omsorgspersonell

og omsorgspersonar. Difor må den framtidige tannhelsetenesta organiserast slik at det blir lagt vekt på tverrprofesjonelt arbeid, samarbeid, dialog og brukarmedverking. Nøkkelen her er samarbeid sett i system.

Brukarmedverking er med på å skapa legitimitet og forståing for avgjersler som blir tatt. Involvering gjer at saka blir belyst frå ulike perspektiv, og skapar motivasjon og gjer tiltaket meir treffsikkert. Brukarmedverking vil bidra til ei inkluderande teneste og er avgjerande ved individuell behandling og tverrfagleg samarbeid. Det er naturleg at brukarmedverking, er del av avgjersle som blir tatt både på fagleg, administrativt og politisk nivå og med i ulike styringsdokument.

Tannpleierforeininga meiner at kriteria kan ta i vare det helsefremmande og førebyggjande perspektiv, men prinsippa for bruk av kriteria må drøftast nærmare. Prioriteringar i tannhelsetenesta er nødvendig for å oppnå meir likeverd, og utvalet har gjort eit viktig arbeid på området.

Er dei foreslåtte kriteria og prinsippa egna for prioritering på fagleg, administrativt og politisk nivå?

Ei av dei overordna problemstillingane i tannhelsetenesta, er korleis operasjonalisera eksisterande lovverk om å ta i vare det førebyggjande- og helsefremmande perspektivet i forvaltninga av tenesta. Tannhelselova §1-3, har gitt tannhelsetenesta eit framtidretta særtrekk med eit lovverk som prioriterte førebyggjande tiltak føre behandling. NTpF ser at denne prioriteringsrekkefølga no er blitt styrka i aktuell politikk. Det er først dei seinare år at prioriteringa er litt meir vektlagt i tannhelsetenesta. I etablering av prioriteringar i tannhelsetenesta, må endringa i lovverket, følgjast opp med styringsverktøy som sikra at endringane blir sett i verk i det enkelte fylke.

Er verkemidla egna til å støtte opp om prioriteringane? Tannhelsetenesta må ha mandat som er juridisk forankra, for å utøva tenesta i tråd med kriteria. Vidare må det sikrast at anna lovverk og eksisterande veiledarar og forskrifter, er i tråd med nytt lovverk. Refusjonsordningar over folketrygda må slik Stortinget har bedt om, bør reviderast saman med Tannhelselova. Dei er viktige verkemiddel for prioritering.

Når det gjeld helse- og omsorgstenesta i kommunen, er formålet i Helse- og omsorgstenestelova å forebygge, behandle og tilrettelegge for mestring av sykdom, skade, lidelse og nedsatt funksjonsevne med meir. I kommunen kan det synast som førebyggjande tiltak er svakare forankra i styringsverktøya enn rett til behandling er. Det er viktig at pasienten sin rett til førebygging kan bli styrkja gjennom prioriteringskriteria.

NTpF sin vurdering er at prioriteringane vil styrkja innsats for å fremma helse og førebyggja sjukdom. Difor må det på plass fleire tannpleiarar med kunnskap på fagområdet, i tannhelsetenesta. Å fremma helse og førebyggja sjukdom må bli meir etterspurt. Måleinstrument som måler effekten av tiltak som legg vekt på pasienten sine eigne vurderte behov og vurdering av sin totale tilstand, vil vera viktig. I tannhelsetenesta blir helse målt ved DMFT, ein index som måler sjukdom. NTpF er samd med utvalet som peikar på at helsegevinst, må utgreiast vidare. Det visar Norheimsutvalet sitt forslag om å leggja meir vekt på helsegevinst fram i tid, eit forslag som kunne ført til høgare prioritet av førebyggjande tiltak.

Hele høringssvaret finnes på www.tannpleier.no, på medlemsiden.

delta

tannstikka

tidsskrift for
Norsk Tannpleierforening

UTGIVER

Norsk Tannpleierforening
Postboks 9202 Grønland
0134 Oslo
Besøksadresse
Lakkegata 23, 3. etasje
Tlf. 904 74 117 / 21 01 36 50
E-post: ntpf@delta.no
www.tannpleier.no

ABONNEMENT

kr. 600 pr. år, utland kr .700
Gratis for medlemmer

REDAKSJON

Ordkløveriet, Holmsdalen 14,
1634 Gamle Fredrikstad,
an-buvik@online.no.

REDAKTØR

Anne L. Buvik
an-buvik@online.no
95966151

FAGMEDARBEIDER:

Benthe Hansen, tlf 951 33 580, epost:
Benthe.Hansen@delta.no

ANNONSER

Linda Ludmann, NTPf
E-post: ntpf@delta.no
Tlf. 90 47 41 17

MATERIELLFRIST

13. august

FORSIDEBILDE

Årets tannpleier.
Foto: Anne L. Buvik

LAYOUT

cathrines cmykeri
chfuglei@gmail.com
Mob: 90 78 09 01

TRYKK

Merkur Grafisk AS

Merkur grafisk er
godkjent som
svanemerket bedrift.

Merkur grafisk er
PSO-sertifisert
Vi tar kvalitet på alvor!

OPPLAGSKONTROLLERT

Norsk Tannpleierforenings styre 2019-2022

Lakkegata 23, 3. etasje
P.b. 9202 Grønland, 0134 Oslo,
Tlf 904 74 117/21 01 36 50
(kl.9-15),
ntpf@delta.no,

NESTLEDER

Line Kalland
Mobil: 90 55 07 85
line.kalland@hedmark.org

STYREMEDLEM

Lisa Brændø
Mobil: 95 88 95 52
Lisa.brando@hel.oslo.kommune.no

1. VAREMEDLEM

Linda Kjølstadmyr
Mobil: 40 05 36 91
linda.kjolstadmyr@whnordic.no

NTPFs ADMINISTRASJON

Kontorleder
Linda Ludmann,
tlf. 904 74 177,
epost: ntpf@delta.no

LEDER

Hilde Aga
Mobilnr: 92062416
(tirsdag – fredag)
(hjemmekontor fredager)
hilde.aga@delta.no

STYREMEDLEM

Anne-Mai Nilssen
Postboks 592, 9256 Tromsø
Tlf a 46 44 75 89
Mob 92 09 90 43
annemai.nilsen@gmail.com

STYREMEDLEM

Kristiane Muren
Mobil: 95 18 77 64
Kristiane.muren@mr fylke.no

2. VAREMEDLEM:

Mari Skeie Danielsen
Mobil: 40 88 51 79
mariskeiedanielsen@gmail.com

Fagutvikler Benthe Hansen,
tlf 951 33 580,
epost: Benthe.Hansen@delta.no

3. VAREMEDLEM:

Kristin Holtan Saga
Mobil: 90 87 52 98
kristinsaga@hotmail.com

IFDH REPR

Anne-Mai Nilssen
annemai.nilsen@gmail.com

Hilde Aga
hilde.aga@delta.no

NTPFs lokalavdelingsledere 2019

AUST-AGDER:

Leder: Ilona Mørch
ntpf.avd.aust-agder@hotmail.com
Mobil: 99 56 74 35

HEDMARK

Leder: Mihriba Evelina Mujic
mihriba.evelina.mujic@hedmark.org
Mobil: 41 30 67 28

OPPLAND

Leder: Sofia Resander
sofiaresander@hotmail.com
Mobil: 47 17 21 06

TRØNDELAG, SØR

Leder: Maryanne Ørslie
ntpf.sortrondelag@gmail.com
Mobil: 98 05 04 37

VESTFOLD

Leder: Svanhild Botnen
svanbotn@online.no
Mobil: 92 01 17 79

BERGEN OG HORDALAND

Leder: Marita Bjørkelund
marita.bjorkelund@hfk.no
Mobil: 97592838

MØRE OG ROMSDAL

Leder: Kirsti Gunne
kirsti.gunne@mr fylke.no
Mobil: 41 44 09 46

OSLO OG AKERSHUS

Leder: Slavica Pejic Durasovic
ntpfavdosloogakershus@gmail.com
Mobil: 97 88 35 52

TELEMARK

Leder: Lotte Auestad
Lotte.auestad@gmail.com
Mobil: 93 83 21 02

ØSTFOLD

Leder: Zohra Sakhi
zohras@ostfoldfk.no
Mobil: 92 52 69 67

BUSKERUD

Kontaktperson: Elise Hansen
Elise.Hansen@bfk.no
Mobil: 48 29 55 79

NORDLAND

Leder: Kirsten Iversen
kirsten@nfk.no
Mobil: 91 71 18 87

ROGALAND

Leder: Katrine Høyvik Bergum
ntpf-rogaland@hotmail.com
Mobil: 95 28 96 97

TROMS

Leder: Silje Kristin Hansen
silje.k.hansen@tromsfylke.no
Mobil: 90875298

FINNMARK

Leder: Marit Inger Kristine Aslaks-
datter Eira Grønnli
Marit.inger.gronnli@ffk.no
Mobil: 94 21 22 57

NORD-TRØNDELAG

Leder: Kirsten Karlsen
kirsten.karlsen@ntfk.no
Mobil: 99 29 16 60

SOGN OG FJORDANE

Leder: Liv Hjordis Ullaland
Liv.Hjordis.Ullaland@sfj.no
Mobil: 97 15 16 31

VEST-AGDER

Leder: Kirsti Merete Helgesen
Kirstihelgesen@hotmail.com
Mobil: 93 64 56 02

delta

Trådløst pussevinkelstykke.

Puss enkelt hvor du enn befinner deg!

